

STRAKONICKÝ DUDÁK

ANEB

HODY DIVÝCH ŽEN

Národní pohádka ve třech jednáních

ZÁVODNÍ KNIHOVNA

záv. org. RCH

Jihomoravské plynárny — n. p.

BRNO - Radlas 20

PRAHA 1959

STÁTNÍ PEDAGOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ

OSOBY

LESANA, panovnice nad lesními pannami,
polednicemi a divými ženami

BĚLENA
KVĚTENA
LUPINA
JARONA
LESKAVA

lesní panny

ROSAVA, polednice

DIVUKA
MIHULICE

divé ženy

KALAFUNA, venkovský muzikant

KORDULA, jeho žena

HONZÍK

FRANTÍK

KAČENKA

LIDUŠKA

jejich děti

ŠVANDA, mladý dudák

TOMÁŠ, starý dudák

KODĚRA, rychtář ve vsi blízko Strakoníc

ŠAVLIČKA, voják na dovolené

TRNKA, starý hajný

DOROTKA, jeho dcera

NALEJVÁČEK, hospodský

FRANĚK

VÁŠA

KUBA

MATĚJ

venkovští chasníci

3d

Knihovna Jiřího Mahena v Brně
Kobližná 4, 601 50 BRNO

KJM BRNO

Doslov a vysvětlivky recenzovali:

Dr. Karel Krejčí, František Petelík a dr. Vladimír Ženatý

3. nezměněné vydání

Schváleno výnosem ministerstva školství ze dne 1. března 1956, č. j. 13946/56 A II/1
v prvním vydání jako mimočítanková četba pro 9. post. roč. a pro I. roč. pedagogických
škol.

PANTALEON VOCILKA, bývalý student, teď
na cestách

Král ALENOROS, pán neznámých zemí

ZULIKA, smutná princezna, jeho dcera

ALAMIR, hrdina a její ženich

MIKULI, hospodský

DULINA, sklepník

GULINARI } posluhovačky

VANIKA }

DVOŘENÍN }

v zemi Alenorosově

Komonstvo princezny Zuliky. Králova pážata. Alamirovi oděnci.
Česká chasa venkovská o pěkné hodince. Lesní panny. Divé ženy.

JEDNÁNÍ PRVNÍ

*Před hospodou ve vsi o pěkné hodince. Děti a děvčata bleďí oknem do
šenkovny. – Je právě po tanci; ještě je slyšet vejskání, tleskání a dupání.*

VÝSTUP PRVNÍ

ŠAVLIČKA. KODĚRA z *hospody*.

ŠAVLIČKA: I aby do toho tisíc kulí – já vím také, co je legrace a kus
juku; ale tohle běhání skrze uličku.

KODĚRA: Aj, aj, milý strejče! Copak se udělal z tebe poustevník?
Veselost je ta nejlepší apatyka a tanec vojáka nezabije.

ŠAVLIČKA: I což je o tanec – mangari! Voják má podle toho poděšve.
Jen kdyby při něm zlořečené dudy nebyly.

KODĚRA: Dudy? A jaképak by to bylo posvícení?

ŠAVLIČKA: Řádnou muziku měli byste mít, celou kručtu muzikantů,
housle, trouby, kladynety –

KODĚRA: I, i copak ti napadá! Ty novomódní píšťaly můžou si jed-
nat po městách – my tu držíme na dudy, to je poctivá staročeská
muzika.

ŠAVLIČKA: Že by myši utekly.

KODĚRA: Ó, já se při ní jaktěživ dost vytrdloval!

ŠAVLIČKA: To věřím, protože jste jaktěživ jiné intrády neslyšel; ale
kdo byl na vojně –

KODĚRA: Ten zná jinou muziku – až někdy záda brněj, to věřím.
(*Z hospody vyjde několik chasníků, někteří jenom pro ochlazení, jiní
s rosolkou a pivem a zavádějí děvčatům.*)

ŠAVLIČKA: To byste otvíral hubu, co je to nynčko za muziku! Ta

vám mluví, šeptá, kňučí, bručí, hučí – jak se dva při měsíčku hubičkujou, jak vedou chlapa k šibenici – všechno máte nyníčko v muzice; alespoň to stojí na rohách tištěno – velikou literou – a k tomu takovou češtinou, že byste desátému slovu neporozuměl.

VÝSTUP DRUHÝ

KALAFUNA s *houslemi v ruce*. ŠVANDA s *dudami*. PŘEDESLÍ.

KALAFUNA: Ale copak je to, mládenci? Sřelil do vás někdo jako do vrabců na hrachovišti, že máme na holé stěny zevlovat? Hezky do kola, sousede! Zahrajeme vám něco od podlahy!

ŠAVLIČKA: Buď rád, skřípale, že tě nikdo neposlouchá!

KALAFUNA: Skřípale? Hehe! Kdybych tě neznal, Šavličko, myslil bych, že mi chceš dělat žluč. Já jsem starý primárius!

ŠAVLIČKA: Ty? To si přijď k nám primáriusa poslechnout, když přijde takhle ňáky z Babyiónu – nebo odkudsi. Ten hraje, až potí krev a posluchači dostávají křeče.

KODĚRA: Ale jdi!

KALAFUNA: Hehe, to by byla pěkná muzika!

ŠAVLIČKA: To je taky muzika! Právě v tom věži teď všechno umění. Teď se nesmí hrát (*nepodobí housle*) tydlí, dyty, tydlity – to by nabral; nyníčko to musí chodit: šrum, šrum!, to padají tolary!

KODĚRA: Tolary?

ŠAVLIČKA: Teď se vydělávají muzikou zlořečené peníze!

KALAFUNA: Že se vydělávají?

ŠAVLIČKA: Mangari – jako smetí. Takový muzikant, když to umí podle nejnovější noty, smete za večer tisíce!

ŠVANDA (*sebou trhne*): Tisíce?

KALAFUNA: To je čtvrták!

ŠAVLIČKA: Hotové tisíce, našinec to ví; mívá při tom také pšouresy! KODĚRA: Ale jdi!

ŠAVLIČKA: Nosí vlašské hubny, pulpity a tak dále – člověk je na vojně a má fináry. Tisíce, povídám, za večer!

ŠVANDA: A nač takový člověk hraje?

ŠAVLIČKA: Nač? Nu – na ledaco –

ŠVANDA: Také na dudy?

ŠAVLIČKA: Na du – hahaha, to by ještě scházelo!

KODĚRA: Pročpak? Vždyť je to kus poctivé muziky; dudy pocházejí z časů –

ŠAVLIČKA: – krále Holce, když byla za groš celá ovce.

KODĚRA: Aťsi! Však ono by neškodilo, kdyby nám bylo z těch časů ještě více zbylo než dudy. Ale ten český svět se celý převrátil, tancuje po hlavě – i tuhle náš lid začíná už jaksi po jiné muzice uši nastrokovat; ale dokud jsem já rychtářem, musí držet na dudy. A co se týče města, myslím, že by si tam mohli také jednou uši dudami namastit.

ŠAVLIČKA: Inu, z jedné strany máte skoro pravdu. Nynější svět žádá rohaté věci – dávaly se koncerty už na dmnkačku, proč by to nešlo taky jednou s dudami? Mangari! Ale umět by musel člověk něco – rozumíme?

KALAFUNA: I což je o to! Švanda to zná z fundamentu; dnes to arci není pozorovat, – protože mu tlačí láska vosrdí – hehe, a z toho pochází krátký dech.

ŠAVLIČKA: Ach, proto věší chocholku jako zmoklý kapoun – haha! Inu arci, láska je hladový strávník, ale – vidíš, milý dudáku, kdybys něco uměl, mohl bys do světa a vydělat peníze – potom bys neměl s láskou žádně hořkosti, neboť peníze dokážou, nač si jen pomyslíš! Našinec to musí vědět, vždyť je na vojně!

Píseň

Peníze jsou páni světa,
dulkát, to je pravý rék,
a co někdy stotka umí,
to by člověk sotva řek.
Třebas ty byl motovídlo,
že bys oslí uši nes:

přece najdeš chvály sídlo –
jenže to jde do peněz.

Chce-li košťál mladou kůstku,
kancelářský správců hlas,
chce-li forman čerstva jezdit,
musí mít kolomaz.

Žoldy! volá muž i žínka,
s prázdnou rukou žádný ples;
i ta boží křepelinka
tlučé pořád: Pět peněz!

Železnice, parostroje,
krámy, domy, fabriky –
to teď roste jako z vody
podle nové praktiky.

Měj si ale rozum v pachtu,
důl i hory světa zlez:
přec nenajdeš šťastnou šachtu –
jsi-li chudák bez peněz.

Chceš-li zkusit ženskou věrnost,
chceš-li zkoumat přítele,
chceš-li změřit panskou lásku
nebo světské fortele:
všecko najdeš, není věta,
víru na kul nepověš;
jenom vejdi na trh světa –
ale nechoď bez peněz.

Peníze jsou hever světa,
silou svojí pravý div;
bez nich darmo cíle hledáš,
třeba jsi byl sto let živ.
Jen až půjdem ku armádě
s tichým srdcem do nebes –

ano, jen v tom jednom pádě
dojdem cíle bez peněz!

*(Jde zas do hospody a ostatní za ním – jen Kalafuna a Švanda
zůstanou vpředu.)*

KALAFUNA: Jářku, Švando, budeme zde čumět na minet? Pojd,
snad cvrkně někdo desetníkem.

ŠVANDA: Jdi jen sám, já nemám dechu – mně je tuhle (*sabá si na
srdce*), jako by mi chtěly všechny měchy prasknout. Neslyšel jsi,
že jiný má za muziku tisíce?

KALAFUNA: Snad je také potřebuje. Přej mu je!
ŠVANDA: Já je potřebuji taky!

KALAFUNA: I jdi, my máme dost – hehe, když nedělá žaludek
bandurskou.

ŠVANDA: Já chci ale víc! Půl tolaru mi nestačí; za to nemůžu holce
ani šněrovačku koupit –

KALAFUNA: A ty bys ji koupil také rád čepeček – ó však my víme.
Ale bez šněrovačky se můžete mít také rádi.

ŠVANDA: Můžete! Co mi to pomůže, když mi dá šenkýř na stůl plný
žbánek a já se ho nesmím dotknout! Dorotčin tatík mi hrozí, že
mi strazí zadek jako zajíci.

KALAFUNA: To jsou tak hloupé řeči tatíku, když nemůže hoch hned
plný pytlík na stůl hodit. Já budu snad také takový mumloun, až
mi ty moje kuřata dorostou.

ŠVANDA: Ale já vím, co udělám! Tady do toho kozlího měchejře už
ani nefouknu, ale půjdu do světa i přinesu si tisíce.

KALAFUNA: Hehe, kdyby to byly hmličky, proč ne! To bys jich
mohl někde plné kapsy nasbírat.

ŠVANDA: Ó, jen se posmívej, já půjdu přece! Bez Dorotky tu nemám
beztoho žádné radosti. Já měl už dávno sirky táhnout – nyníčko
to nahlížím. Když vydělá jiný peníze s drnkáčkou, seženu já taky
něcc dudama, – a kdyby to byl jenom jeden tisíc.

KALAFUNA: Ty zpropadené tisíce ti zmatou ještě kolečka: Podívej
se na mne; já neměl ani zlámanou grešli – hehe, když jsem si
mou sedmou svátost namlouval, – máma chtěla vzít na mne koště –
a já dostal holku přec. Jenom trpělivě.

ŠVANDA: Já nemám takovou račí krev!
KALAFUNA: To je chyba.

ŠVANDA: A těm našim chlupáčům dudy už také jaksi nevoní. Pryč tedy – hajdy do světa – tam jsou tovary! Dělej ty jen zatím sám tady muziku a louskej bidu; já budu shánět tisíce. (*Odejde.*)
KALAFUNA (*za ním*): Počkej alespoň do pozejtřka – zejtra máme ještě sousedskou!

VÝSTUP TŘETÍ

KORDULA. HONZÍK. FRANTÍK. KAČENKA. LIDUŠKA.
PŘEDEŠLÝ.

KORDULA: He, muži, Kalafuno! Co je to?
KALAFUNA: Ach, jsi tady, moje slepičko, – a hned s celou kukaní?
DĚTI (*se okolo něho sbírají a obmátávají mu kapsy*): Tatínku, máte koláče?

HONZÍK: Já bych rád nákej makovej!

FRANTÍK: A já hodnou měchuru!

KALAFUNA: Já talky, mladěj Kalafuno, já talky; jen co je vyndají z pece; maminka trochu pozdě zadělala.

KORDULA: Jen dělej při naší nouzi ještě hlouposti!

KALAFUNA: I jdi, kdopak by mluvil dnes o nouzi, vždýť je pěkná hodinka! Škoda jen, že si nemůžeme spolu skočit, – já bych měl arci deset chutí; musím ale ty zpropadené žině dřít.

KORDULA: Já bych měla také deset chutí – ale skočit ti do očí.

KALAFUNA: Hehe!

KORDULA: Co to zde zevlujěš? Není živé duše v hospodě?

KALAFUNA: Ó, jako nabíto!

KORDULA: Tak? A ty zde chytáš komáry, místo co bys měl sedět u cimbálu a chytat dvougrošálky?

KALAFUNA: Hehe – hrdličko, my nemáme žádný cimbál – leda kdybys ty tam vešla.

KORDULA: Ty nemáš ani ruku, ani kapsu, kde by krejcar uvázl.

KALAFUNA: Ale dušičko!

KORDULA: To víš dobře, že jsem na to posvícení čekala.

KALAFUNA: Já taky! Čtrnáct dní jsem snašel žížen jako po třech herinkách.

KORDULA: Já potřebuju na zimu sukni, Kačenka punčochy, Honzík kazajku –

KALAFUNA: Hehe!

KORDULA: – kdybys stál za něco, pořídil by sis alespoň teplé rukavice –

KALAFUNA: Hehe!

KORDULA: – ale to ty ne! – jenom abych já se dřela, abych já se o všechny krky starala, vstávajíc léhajíc abych myslela, co strčím dnes do hrnce.

KALAFUNA: Hehe!

KORDULA: Ale to musí bejt jináč, to ti povídám!

DĚTI: Maminka se zlobí! (*Schovávají se za otce.*)

KALAFUNA: (*se jen pořád svým způsobem dobrosděně směje.*)

KORDULA: (*hledí na něj a neví, co má říct.*)

KALAFUNA: Stará! (*Natahuje po ní krk a špulí ústa.*)

KORDULA: Teď se podívejme na toho blázna! (*Sova že se zdrží smíchu.*) Já tady kážu –

KALAFUNA: Dnes je posvícení – dnes se nekáže – pojď sem a dej mi hubičku – hehe!

KORDULA: Dej radši dětem koláč!

KALAFUNA: Dám, dám! Půjdem do hospody, potom po chalupách – to bude koláčů plná vošatka. Teď se ale neškareď – a pojď, dej si zahrát – hehe, však on tě někdo provede. Tyť jsi ještě jako lusk. KORDULA: To je potom pojednání s mužem! Radši do vody skočit nežli se vdávat.

KALAFUNA: Arci, arci – ale žádná to netekne před vdáváním, každá teprva deset let potom, když se nabaží. I vy safientí! (*Vede ji přitom do hospody, děti se brnou za nimi.*)

PROMĚNA

Krajina blížě lesu. Po straně stavení bájného.

VÝSTUP ČTVRTÝ

ŠVANDA, potom DOROTKA.

ŠVANDA: (*přijde a pozorně se ohlíží*): Ona bude jistě doma, starý jí k muzice nepustí – a sám bude v lese. (*Tuká na okno.*) Dorotko!

DOROTKA (*v stavení*): Kdo to je?

ŠVANDA: Já! Pojď trochu ven!

DOROTKA (*vychází*): Kdopak je ten já – ach, jsi ty to? Kdopak ses tady vzal? Jáť myslím, že sedíš v hospodě a koukáš po holkách.

ŠVANDA: I dej pokoj! Já utek z hospody, protože ti mám něco říct.

DOROTKA: Jen aby to bylo něco veselého; mně se dnes zdálo o růžích a to znamená mnoho pláče. Copak je to?

ŠVANDA: Já vím, co udělám, aby se tatík na mne nesatanil!

DOROTKA: Copak je to?

ŠVANDA: Aby mi dovolil za tebou chodit.

DOROTKA: Copak to uděláš?

ŠVANDA: Já vím, jak dostanu peníze.

DOROTKA: Ty?

ŠVANDA: Mnoho peněz.

DOROTKA: Mnoho?

ŠVANDA: Dnes se mi zajískřilo v mozku a chytlo to jako v plném troudňíku. Dorotko, za pár neděl budeme svoji!

DOROTKA: Za pár neděl? I ty jemináčku – ach, ty jsi hodný, rozto- milý člověk! Mne to už beztoho všecko mrzí; tatínek pořád hubuje, a já nemůžu přeci na tebe zapomenout – mně se zdá, že budu na tebe ještě myslet, až budu jedenkrát na prkně ležet. Nu, již tedy udělej nějaký prostředek.

ŠVANDA: Udělám, udělám, Dorotko!

VÝSTUP PÁTÝ

TRNKKA s ručičí na rameni. PŘEDEŠLÍ.

TRNKKA: Holaho! půjdte-li pak od sebe? Ani o božím polední ne- dáte si pokoje? Kolikrát ti to mám ještě říct, ty parohatý dudáku, abys mi za holkou nelezl? Ty budeš tak dlouho dělat, až ti vlepím hrst broků pod kolena!

ŠVANDA: Nechte si povědít, milý Trnko –

DOROTKA: Ano, tatínku, nechte si povědít; teď to vypadá –

TRNKKA: Hubu drž! Já bych si z toho nic nedělal, že ani otce ani matku nemáš –

ŠVANDA: No, snad jsem nepad jako žalud s dubu!

TRNKKA: Nu, že je tedy neznáš. Já bych nedbal na lidské řeči, jen kdybys měl do čeho kousat! Kdybys byl dost mizerným pacholkem, třeba tím slouhou, jako tvůj nevlastní otec bejval, abys měl krajíc jistého chleba –

DOROTKA: Ale nechte nás jen k slovu přijít, tatínku!

TRNKKA: Hubu drž! Já vím, co chceš, – přimlouvav se, omlouvat, domlouvav, známe se, ty jsi chtivá straka – hr, hr! jen abys ho už měla; ale co potom? Budete sušit hubu na větru.

ŠVANDA (*bezky blasitě*): Však ono není tak zle, pane Trnko, a kdy- byste věděl –

TRNKKA: Já vím všechno!

DOROTKA: Nic nevíte, tatínku! Švanda dostane peníze!

TRNKKA: Peníze?

ŠVANDA: Aha! to koukáte – jako sýkora na lůj! To věřím!

TRNKKA: Dudáku, nedělej mi flauzy!

ŠVANDA: Žádné flauzy, já budu mít tisíce!

DOROTKA: Slyšíte to? A za dvě neděle máme svatbu. Já dostanu novou sukni – víd? – a novou šněrovačku – je-li pravda?

TRNKKA: Ale ty poblázněná pěnka! Kdepak by vzal ten dudák peníze? Rodičů nemá, přítel nemá, vydělat si je neumí –

ŠVANDA: Kdo ví! A jen abyste o tom věděl – já jdu do světa.

DOROTKA: Do světa?! Švando, co ti napadá? Jakpak bude potom za osm dní svatba! Svět je kdovíjak veliký – toť se do té doby nevrátíš!

ŠVANDA: Tedy musíš trochu čekat; já si dám také srdce na zámek.
TRNKA: Ale copak chceš ve světě, ty střelený peciválku, jenžto jsi jaktživ dále nebyl nežli v Strakonících?

DOROTKA: Ano: co tam chceš?

ŠVANDA: Vydělávat peníze.

TRNKA: Jakpak?

ŠVANDA: No – na dudy.

TRNKA: Na du – hahahaha!

ŠVANDA: Co se smějete? Nynčko se vydělá nejvíc peněz muzikou.
TRNKA: I ty pomámený strakapoune! Jsi tak hloupý – nebo se děláš hloupějším? Teď se vydělávají peníze tuhle tím (*ukáže na čelo*) a tuhle tím (*na ruce*), ale musí to mít člověk jako na drátkách, všecko naštemováno. Dudy! Člověk by se zbláznil! Můžeš jít – i ano, ale po hospodách, kde ti budou sázet po krejcaru, – jinde se ti vysmějou, jdi si, jdi! Ale do mého revíru mi nepáchni, dokud nebuděš mít dva plné talíře na stole, – a kdyby to bylo v ovčácké chalupě!

DOROTKA: Tatínku! – Ach, milý Švando, nech ten svět bejt světem a zůstaň doma; já radši ještě počkám, až se ti něco nahodí –

TRNKA: I nech ho, ať si jde – však on zas brzo příleze a bude sbírat suché šípčí, aby nepošel.

ŠVANDA: Aťsi – a třeba suché, tvrdé trnky, chcete-li co vědět, každá bude přece lahodnější, nežli vy jste, pane Trnko!

TRNKA: I ty rozčepeřený tetřevě!

ŠVANDA: A jakorát že půjdu, – a kdybych měl ty peníze vyžebrať –

DOROTKA: Ale Švandičko!

ŠVANDA: Mlč, nic si z toho nedělej. Mně to bude sice také jako mlejnský kámen na prsou ležet, že musím od tebe –

DOROTKA: Já tě nepustím!

ŠVANDA: Neplač – zato přinesu tisíce a pak se podíváme, co bude mít tvůj moudrý tatík proti mně. On by moh už teď po takovém zeti všech deset prstů oblíznout – už kvůli tobě, že se máme tak rádi, – ale cožpak ví on, co to je! Celý den chodí okolo patřezů a sám ještě zpařezovat! (*Rozčilený odejde.*)

TRNKA (*chce za ním*): I ty pramiliónský –

DOROTKA (*ho zastavuje*): Tatínku – mějte pováženi – on to tak zle

nemyslí – vždyť ho znáte! jazyk hned na konečku, ale to nejlepší srdce z celého mužského pohlaví.

TRNKA: Hubu drž a táhni do kuchyně!

DOROTKA (*smutně odchází, pak se vrátí*): Tatínku, dělejte, co chcete, ale navždycky bez něho nevydržím.

TRNKA: Hubu drž a táhni!

DOROTKA: Nu, však já už táhnu! Nynčko teprva pozoruju, že nevíte, co to je, když má jeden druhého rád, – vy jste to bezpochyby nikdá nezkusil, anebo je tomu už hrozně dávno, že se na to ani nepamatujete. Ale to vám povídám, tatínku, – já si nemůžu pomoci, – pustíte-li mi Švandu do světa, tedy si lehnu a bude po mně – anebo poběhnu za ním. (*Odejde.*)

TRNKA: I ty nezdiar – ne, ne, tatínku, zlobit se nesmíš! Tak jsi ji vychoval, tak ji máš – co na srdci, to na jazyku; nehněvej se tedy. Vždyť víš dobře, co jí schází, – a býval jsi také takový, třebaš to nechtěl nynčko okázat. Měj si ho ráda, jestli ti srdce jinak nedá. Budeme tak dlouho na moudrého hrát, dokud nějakou hloupost nevyvedeme. (*Odejde do stavení.*)

PROMĚNA

Na samém kraji lesa. Uprostitřed velký strom, u něho drnové sedátko,
za ním rozmanité křoviny.

VÝSTUP ŠESTÝ

ŠVANDA samotén.

ŠVANDA (*zvolna přicházejí*): Jako by se o mne dva duchové tahali – jeden, abych šel, druhý, abych nechodil; jeden slibuje zlaté hory, druhý prázdnou mošnu. (*Sedne si pod strom.*) Co mám dělat? – zase do hospody? – Já bych raději celý měch roztrhal – anebo do světa? jen kdybych věděl, že dovedu zahrát, aby se to lidem líbilo! (*Poděpře se pololeže o loket a dá hlavu na dlaň.*) Tady to jde arci – ale jinak – (*Zdálí je slyšet dvanáct hodin bít.*) Už poledne! – a ve mně hotová púnoc – před očima se mi to kolotá – hlava mi jde kolem –

(*Ve vsi se zvoni malým zvonkem poledne; vtom se rozevrou nejnižší ratolesti prostředního stromu a tam se okáže dopola Rosava.*)

VÝSTUP SEDMÝ

ROSAVA v šedivém roučku se sklání k ŠVANDOVÍ. Pak LESNÍ PANNY.

ŠVANDA: Ach, teď je mi volno – teď je tu líbezno! (*Usne.*)

SBOR LESNÍCH PANEN (*zní nejdříve jemně a jako zdání, pak silněji a silněji se blíží*):

Je v půli den,
pospějme ven
na den!

Libé ticho vane,
síla duchů plane,
pospějme ven
na bílý den!

(*Mocným se rozevřel i peň stromu a z něho vyšla Rosava. Nyní se roz-
broují nazad křoviny a z nich vystupují lesní panny v bílých dlouhých
satech, s vlájícími vlasy a se zelenými věnci na hlavě.*)

ROSAVA (*na ně kývá, načech se okolo ní
sbromažďují*):

Pojďte, pojdte, sestry milé,
čekalát jsem této chvíle,
abych svoje drahé dítě
z nápasti a sítě
lidských nehod vyvedla
a pak utišená,
šťěstím jeho potěšená
v klidné lúno zase usedla.

LESNÍ PANNY: Tohle syn tvůj?

ROSAVA: To ten samý,

pro něžto mě panovnice

nad pannami

temných lesů netrpěla více

v říši své – ta bláhová!

ježto mní, že srdce ženy

proti bolu této změny

žádné utěšení nechová.

Já to přísné vyhoštění

ráda nesu – vždyť mám syna!

V jeho zdatu míjí utrpení,

ježto na mne uvalila vina.

BĚLENA: Spanilý to mládenec!

ROSAVA: Ano, jako poupě z růží

leželo mé dítě v nuzném lůži,

když jsem do lidských je rukou dala.

Rostlo jako prouti,

že jsem při každé své pouti
kolem něho zaplesala,
ačkoli mě také hořc hnětlo,
že tak pěkně květo,
a já drahé obejmouti nesměla.
Rostl hoch mé lásky,
až sám také moc té čaropásky
okusil, – a teď mi dělá péče.
Chudým životem se vleče –
neboť to jsem chvěla, vědoucí, že
chudý spokojněji život vede
nežli mnohé bledé,
vrtochami utrápené kníže.

BĚLENA: Jaké jsou ty jeho péče?

ROSAVA: Rád by dostal milou svoji;
otec ale svazek dvojí,
že je ženích tuze chudý –
neboť nemá nic než svoje dudy.
Tu chce chlapec ubohý
skočit na nohy,
běžet do světa a získat zlato,
potom dostat dívku za to.

Dovede to, když mu pomoc dáte
podle sil, jež od královny máte!

BĚLENA: Mluv, co máme vykonat?

ROSAVA: Dechněte mu v jeho dudy
svoje sladké zpěvy,
aby hraním jeho všudy,
kamkoli jen vkročí,
ztičly smutek, bol a hněvy,
radostná i slza tekla z očí;
by se každé srdce na něj smálo,
však i zlaté odplaty mu přálo!
BĚLENA: My tvou žádost vyslyšíme,
dudy kouzlem naplníme.

LESNÍ PANNY: Zazněte zvuky našich zpěvů
(*přítom vztáhnou ruce, jako by nástroj žebnaly*)

ikdykoli mládec bude hrát;
zazněte smutným pro úlevu,
veselost chtějte světu dát!
BĚLENA: Libě budou jeho dudy znít,
dokavad je bude v lásce mít;
jestli na ně ale jednou zakleje,
čaromoc jich pryč se poděje.

ROSAVA: Děkuju vám, drahé společnice
mládí mého, – buďtež pomocnice
také dále synu mému,
aby dospěl k cíli žádanému;
aby v loktech lásky blažené
mašel slasti toužené!
(*Zdáli bije bodina.*)

BĚLENA: Poledne miji,
vraťme se zpátky;
za dne nám dáno
vlády čas krátký.

LESNÍ PANNY: Skrejme se opět
v lesnatém křínu!
Nám přeje doba
večerních stínů!

(*Mezitím jemná hudba. Nyní se křoviny a strom zase rozzevrou a panny v nich zmizí.*)

VÝSTUP OSMÝ

KALAFUNA. ŠVANDA.

KALAFUNA (*poněkud ostyčavě se obliží, nežli Švandu zbládně*):
Ať neumím kalamajku zavrznout, když jsem si to nepomyslíl! To
bejvá jeho místečko – a já jsem rád, když ho nevidím, zvláště o po-

lednáč. Hájny chlapíka vyžil – hehe, a chlapík tu prožil bezpochyby několik zamílovaných slziček. Teď spi! – co mu to napadá? a heká, jako by ho mřta tlačila. He, Švando!

ŠVANDA (*vyskočí*): Co je to? Kdo je to?

KALAFUNA: Já jsem to! Vezmi oči do hrsti.

ŠVANDA: A kam se poděli ti andělové?

KALAFUNA: Tady? Leda z roští – nebo nějaké polednice; ty zde mívají svoje rejdy.

ŠVANDA: Polednice? Viděl jsi už nějakou?

KALAFUNA: Já ne, – ale matka mé báby říkávala, že její prabába jedenkrát jednu potkala a že –

ŠVANDA: A kdopak jsou?

KALAFUNA: To jsou jako invalidky lesních panen. Když prej se totiž náká lesní panna do člověka zamiluje, tedy ji královna vyžene, a tu je z ní polednice – a z těch polednic udělají se po čase divé ženy. Teď ale pojď!

ŠVANDA: Kam?

KALAFUNA: No, kam – hrát!

ŠVANDA: Já? Hrát? Já mám teď jiné hraní v hlavě. Já jdu do světa!

KALAFUNA: Ale hochu, dej si pokoj! Podívej se na mne; já nevystrčil jaktčživ bradu dál než, abych řekl, za panské stodoly; a co mi schází? Zdráv jsem, ženu mám –

ŠVANDA: To je to! Ale já ne a nemůžu ji dostat bez peněz. Peníze vydělám ale ve světě.

KALAFUNA: Vyděláš! Ale co prodáš? Svět je skluzký, – jak se říká – příležitost dělá zloděje. Pamatuj si, že bys tu nechal Dorotku!

ŠVANDA: Ta může být jistá. Já budu koukat jenom na tisíce – a ty dostanu. Mně se o tom právě zdálo.

KALAFUNA: No, jen když se ti zdálo – hehe, to je trefa. Zůstaň doma!

ŠVANDA: Já ti byl jako v pěkném velkém zámku a tam bylo plno panů a paní a všechno ve zlatě – a ti chtěli, abych jim hrál.

KALAFUNA: Hehe – kdyby to byli naši chlupáči, to bych se nedivil!

ŠVANDA: Na začátku jsem nevěděl, mám-li se opovážit; –

KALAFUNA: Aby se ti nevyismáli.

ŠVANDA: – potom si dodám ale kuráže, vezmu kozička do ruky – (*Dělá vše, jak mluví.*)

KALAFUNA: A páni si zacpávali uši.

ŠVANDA: – myslím si: Skoč oko nebo zub! – Fouknu do měchu a začnu hrát – (*Hraje polku.*)

KALAFUNA: A paníčky utíkaly, jako by do nich střelil, hehe! U nás (*pozoruje dlanou brů a škube sebou zálibením*) – by to arci prošlo – ale páni mají – jiné lahůdky – u nich to jde: Tralalalala! (*Zpívá a tancuje podle brané melodie.*) Ale Švando – dej pokoj – tacet – udělej pauzu – já už nemůžu.

ŠVANDA (*přestane hrát*): Copak je ti?

KALAFUNA: Člověče, sedl ti do toho měchu zlý duch? Tot je o přetrhnutí! To lechtá, jako by ležel člověk mezi maavenci.

ŠVANDA: To mi povídali ti páni také – a sypali mi potom toлары.

KALAFUNA: Nech toлары ve snu a drž se pravdy. Pojď a zahrej ve vsi. Přijeli hosté – cizí, vzácní hosté – pomysli si! – schválně, aby dudy slyšeli, proto jsem tě hledal, – pojď, to padne tolar bez spaní.

ŠVANDA: Jenom kvůli tobě – a pak aby naši lidé viděli, že není člověk jako velbloud. Potom ale do světa, aby padly tisíce. Švanda není ze dřeva, abyste si mysleli!

KALAFUNA: Pojď jen, pojď jen!

ŠVANDA: On se krč mladý vrabec tak dlouho v hnízdě, až přece vyletí; a potom – hejchuchu, celý svět je jeho, všude klobe, všude zobe, všude se třepetá. Já se budu nynčko taky třepetat! (*Odejde s Kalafunou.*)

PROMĚNA

Před obydlím bajného Trnky.

VÝSTUP DEVATÝ

DOROTKA *vyjde ze stavení.*

DOROTKA: Teď bych se mohla arci na skok do vsi podívat – otec není doma – ale ne! aby neřek, že snad schválně ruku do ohně strkám – ono mu není to jeho zpovídání beztoho nic platno; já od Švandy neupustím – já nevím proč? – ale nemůžu. Mně se zdá, že by mi bez něho denní světlo scházelo – že bych bez něho ani dechat nemohla.

VÝSTUP DESATÝ

ŠVANDA *s dřudami a malý raněček na zádech. PŘEDEŠLÁ.*

ŠVANDA: Dobrého zdraví, Dorotko!
DOROTKA: I pozdrav tě bůh! Já o vlku a vlk tady. Ale copak to znamená? Co to neseš?
ŠVANDA: Stěhuju se.
DOROTKA: Kampak?
ŠVANDA: Už jináč není, Dorotko! Do světa.
DOROTKA: Ale Švando, co ti to vlezlo do hlavy?
ŠVANDA: Vyplač se, budeme plakat třeba ducto, ale pomoct ti nemůžu. Tak to zde dyl nevydržím.
DOROTKA: A já to nevydržím zas takhle.
ŠVANDA: Musíš, Dorotko!
DOROTKA: Mně pukne srdce!

ŠVANDA: Stáhni si hodně šněrovačku. Za čtyry neděle bude po všem. To jsem zase doma, v kapse budu mít tisíce a budeme strojit svatbu.

DOROTKA: A což jestli žádné nevyděláš?

ŠVANDA: Já? Třhat se o mne budou, jako se právě teď ve vsi o mne třhali – a byli při tom páni z města, s naštemovanými ušima. Já jim jen honem uplách, abych se darmo nezdržoval, abych byl už zejtra ve světě. Nynčko teprva vím, co ve mně vězí.

DOROTKA: A co si já tedy zatím počnu, na to se neptáš? Budu-li se trápít a soužit, na to nemyslíš? Kdybys měl jen polovičku lásky jako já, ani by ses odtud nehnul.

ŠVANDA: To bych tomu dal! To bych mohl za tebou chodit, až by na mně vyrost mech – a ty bys celá zplesnivěla. Já mám lásky, že nevím kam s ní, a proto jdu do světa.

VÝSTUP JEDEMNÁCTÝ

KALAFUNA. PŘEDEŠLÍ.

DOROTKA *(sotva ho zablídně)*: Ach, milý Kalafuno, pomyslete – KALAFUNA *(u velkém rozčilení)*: Chce uletět – je-li pravda? Nechte ho, tady to s ním není k vydržení. On by nás tu potrhal.

DOROTKA: Jak to?

KALAFUNA: Já posud nevěděl, co v tom špuntu vězí! Čáry, učiněné čáry – svět se poblázní. Nemějte starosti, Dorotko! Za čtyry neděle ho tady máte s tisícemi. Kdybych já to uměl na ty skřípky, co on umí na měch, – prásknu do bot, jak mám ženu a několik capartů na krku.

ŠVANDA: Měj se tedy dobře, Dorotko!

DOROTKA: Ne – já tě nepustím.

KALAFUNA: No, no, dejte si po hubičce – zaplačte si – já vám k tomu třeba zabraju – *(Hraje „Loučení, loučení“)*.

ŠVANDA: Za čtyry neděle jsem zas tady!

DOROTKA: Ale dozajista! Snad bys mohl nákou slevit.

ŠVANDA: No, vždyť uvidíme! Jen jestli mají všude stejný kalendář. Teď neplač – měj se dobře a chystej se zatím na katezismus!
(*Rychle odchází.*)

DOROTKA (*za ním*): Švando! – počkej!

KALAFUNA (*ide ji těšit*): Panenko, počtěte se!

DOROTKA: Ó já nešťastná! (*Vrhne se mu na prsa.*)

VÝSTUP DVANÁCTÝ

KORDULA s *děmi*. PŘEDEŠLÍ.

KORDULA: Kalafuno!

HONZÍK: A hele, tatínek si namlouvá!

KALAFUNA: Tu máš, čerte, karabáč! Teď bude stará vrčet!

KORDULA: A tohle se mi líbí! Místo co si má hledět vejdičku, slízá se tady za božího dne s osobou – já se zaliknu!

LIDUŠKA: Maminka má trháni!

KALAFUNA: Panno Dorotko, vzpamatujte se!

DOROTKA (*ustoupí a blbě do dleí za Švandou*).

KORDULA: A vy nešťastná osobo! –

KALAFUNA: Stará!

KORDULA: – kam jste dala stud před bohem a před lidmi –

KALAFUNA: Stará!

KORDULA: – kam jste dala oči –

KALAFUNA: Stará!

KORDULA: – že se ostouzíte s takovým kostrounem –

KALAFUNA (*se rozkřikne*): Stará, teď toho mám dost! Já primárius – kápo – paní Kordulo! Já tohle dobré děvče těšil, protože je sirotek.

KORDULA: Sirotek?

KALAFUNA: Ano, sirotek lásky! Právě jí uplách ženich do světa.

HONZÍK: Tatínek má kuráž!

KORDULA: Arci, proto si strhne hlavu! Za to by měla nebi děkovat.

KALAFUNA: Oh, jen se nedělej! Avšak ty jsi taky jednou natahovala

moldánky, když mě chtěla strakonická banda s sebou na cesty! Viš ještě?

KORDULA: To se ti něco zdálo! A k čemu ty daremné řeči? Pojd do hospody, lidé chtějí ještě tancovat.

KALAFUNA: I ať si tedy ňáskou zavejskají; já bych musel při tom hluku žíně rozdíit. Potěšte se, Dorotko! Máte-li náuru jako moje Kordula, tedy vám bude za čtyryadvacet hodin zas dobře. (*Odchází se svými.*)

DOROTKA (*sama*): Dobře? Ach arcí, vždyť musí bejt dobře, – a kdybych celý den za ním koukala, tedy si přece nic nevykoukám, – (*den se kloní k večeru a krajina se naplňuje pomalu červenky*) a kdybych celý den vzdychala, tedy si přece nic nevyzdychám. To vím – ale což je mi to platno? Srdce nedá přece pokoje! A jen kdybych věděla, že se mu nic nestane!
(*Křoví – zrovna vedle kultisy – se rozvírá a z něho vychází Rosava.*)

VÝSTUP TRINÁCTÝ

ROSAVA. PŘEDEŠLÁ.

DOROTKA: Kdybych mohla se živou duší o něm porozprávět!

ROSAVA: Jen ho věrně v myslí uchovávej,
jiným starostem se neoddávej!

DOROTKA (*stranou*): Co je to za osobu? – Což víte vy –?

ROSAVA: Znám tvou bázeň i tvé naděje;
věrné lásce mohu ale věstit,
že jí bude příští zlaté květy přéstít;
milence tvůj cíle svého dospěje.

DOROTKA: Že dospěje?

ROSAVA: Tamto pohled, jak i lůnem noci blédé
strážných duchů zástup kroky jeho vede.

(*Pokyne nazad; popředu se docela setmí; budba; zadní opona se vybrne.*)

VÝSTUP ČTRNÁCTÝ

Prostranná vyblídka na romantickou krajinu, kteráž je měsícem jasně ozářená; uprostřed malý paborek, po němžto SVANDA kráčí. Nad ním a okolo něho vznášejí se létající sbor zpívajících LESNÍCH PANEN.

Jasná je noc!
Nám dána moc
tu noc!
Libé ticho vane,
síla duchů plave,
jasná je noc,
jdeme na pomoc!

(Doroška stojí v popředí stranou u radostném žasnutí. Rosava s pravici v dále napnutou, meziím padne zvolna opona.)

JEDNÁNÍ DRUHÉ

Leskem drabých kovů se skvoucí jeskyně. Uprostřed povýšený trůn.

VÝSTUP PRVNÍ

LESANA ve skvozném bílém oděvu, se zlatým věncem na hlavě, sedí na trůně.

LESNÍ PANNY okolo ní.

LESANA: Osměch z moci moji tropit,
potom slzou tváře kropit
umí žena lehkovážná!
Že však vaše prosba snažná
srdce moje oblomila,
tedy jsem jí povolila
vejít v bránu říše mojí,
aby řekla žádost svoji.

BĚLENA (pokyne stranou):

Přístup, Rosavo, – a oznam paní
jakou máš to prosbu na ni.

VÝSTUP DRUHÝ

ROSAVA. PŘEDEŠLÉ.

ROSAVA: Mocná panovnice, prosba moje –
neuraž jen ucho tvoje –
dotýká se mého syna.
Vyznávám se, že jsem vinna,

chtěj však jednou milost dáti
a mně pomoci své přátel.

LESANA: Mluvi! – Kdo pod korunu právem sedí,
rád si proseb lidí svého hledí.

ROSAVA: Syn můj vypravil se v živé
kolotání světa,

a já nyní trnu, že v té divé
tísni bude po něm veta.

Nezkoušen je – a dle stavu svého
nemohu být průvodkyní jeho
po všech koncíchách,

když mě nepropustíš přes svůj práh,
když mě neobdaříš

mocí duchů nevázaných.

bych ho směla doprovázet,

bych mu byla dnem i nocí

ku pomoci,

kdyby měl snad z cesty scházet.

Za to – když s ním po vši pšl

dojdu k cíli –

vrátím se a ty mi strhneš

hodiny co leta z věku mého,

odsoudíc mě – mezi divé ženy.

Já se nehrozím té kruté změny;

mateřská mi láska dí,

že mi štěstí syna mého

pokutu zlou nahradí.

LESANA: Na mnoho se odvažuješ!

Měj si ale, več se uvazuješ.

Pouštím tebe z ouzkých mezi

doby vykázané,

přikládajíc tobě moci,

jak mám právo vyměřené.

Buď synovou společníci,

buď i jeho pomocníci –

ale vášně jeho řídit nesmíš.

Až se vrátíš, – uvidíme,

co ti za to uložíme!

ROSAVA: Díky tobě, velemocná paní,
vůle má se k vůli tvojí klaní. (Odejde.)

(*Lesní panny utvoří okolo trůnu veliké malebné skupení a mezitím děje se*)

PROMĚNA

*Krátká ulice v městě řeckého nebo ideálního slobu. Po pravé straně
stavení s dveřmi – nebo aby stál před ním portikus; na něm je nápis:*

VEJDI DÁLE, POUTNÍKU!

VÝSTUP TŘETÍ

VOCILKA: *v lebkovém kabátku, vlasy dlouhé, kníry a bradu, na
zádech malý taneček.*

VOCILKA (*zpívá*):

Celý svět je jako koule,
těžko na něm stát jen nohama;

nechce-li mít člověk boule,

musí se ho chytat rukama.

Tu to klouže,

tam se boří,

tu je louže,

tam to hoří;

člověk se má jen co točit,

nechce-li si taclé zmocit;

kdo však umí chytře hrát,

dovede tu pevně stát.

Ano, chytrost žádná čáry; já to zkusil už v těch nejzamotanějších pleteninách života; chytrá hlava se neztrátí. Kdybych měl vypravovat, co jsem všechno tropil – od té chvíle, když jsem jakožto řádný student poslední noc na biliáru spal –, kdybych to měl vypravovat: to by byla kronika tlustší nežli Hájkova a strakatější nežli Enšpígl. – Teď budeme zkoušet ještě jedno. Budeme hledět přijít za sekretáře, za kasíra nebo něco podobného k cestujícímu koncertistovi. Proč ne? Vždyť podle toho vypadáme a nyníčko to nejvíc vynáší. Já už dávno po jednom pasu a teď mu sedím na patách. Tuhle přej se uhostil! Vederemo! (*Čte nápís.*) Vejdí dále, poustníku! Ach – to je mudrc hospodský! Jen jestli také říká: Odejdí v pokojí! – třeba neměl poustník prachy.

VÝSTUP ČTVRTÝ

MIKULI. PŘEDEŠLÝ.

VOCILKA: Má služba, mnohovážený, – bezpochyby panovník nad tímto tělo- i dušekojným ústavem?

MIKULI (*pořád vážně*): Jsem hostinský.

VOCILKA: To mě těší. Já si přál už dávno hostinského nakrmení.

Raďte dovolit: nehostíte také slavného koncertistu?

MIKULI: Co je to?

VOCILKA: Zvíře, co dělá muziku.

MIKULI: Ach, to je ten český dudák?

VOCILKA: Ano, ta strakonická chloubá.

MIKULI: Ten je tady.

VOCILKA: Nemohl bych s ním rozprávět?

MIKULI: Proč bys nemohl? Jak vidím, nemáš hubu zarostlou.

VOCILKA (*stranou*): No počkej, to poznáš teprva, až se ti dostanu do hrců. – Musíte vědět, že jsem jeho krajan.

MIKULI: Taky Čech? (*Problíží si ho po straně.*) To musí být divná zem – ta česká.

VOCILKA: To řeklo už mnoho beranů! A báchorék máte o té české zemi huř nežli o Červené karkulce.

MIKULI: Nu, tuze dobře tam nemusí být, sice by vás tolik z ní neodcházel.

VOCILKA: Můj milý napajející poutníků, to víte, že je svět už tuze starý, a proto je už taky leckde dřevy; pámbůh nemůže ale takové díry tapět, a když se někde náká udělá, tu vezme pokaždé nákého Čecha a vždycky ním takovou díru zastřejí, – aby stavení neshitlo; proto jich máte tolik sem tam ve světě.

MIKULI (*bledí na něj a vrtí hlavou*): Nu, pro mne – myslíte-li, že jste vyvolení, uvidíme, co tady dovedete.

VOCILKA: Tady?

MIKULI: Tvůj krajan chce hrát před naší princeznou.

VOCILKA: Princeznou?

MIKULI: Již od delších časů ulehl na ni tak hluboký smutek, že ani nemluví; darmo bylo pro ni posud rozličné obveselení strojeno. Tu přiletěla pověst o divné hudbě tvého krajana – a otec smutné princezny vypavil za ním posly, jestli by ji nemohl svojí hrou potěšit. On přišel – a já se jdu nyní poptat, kdy by se mohl do paláce odebrat. (*Odejde.*)

VOCILKA: Princeznu obveselit? Viktoria, pšenice kvete! to se nechá něco utrhnout. Vocilko, študioso, – teď se seber a řádně se přezentýruj. Garderoba je sice – trochu sešlá; tuhle z levého šosu bude moct být brzo cedník – a kolena se derou na čerstvé pověťi; ale vždyť máš ještě bílé rukavičky. Tedy chutě – a myslí na sekretářství. Arci, kdyby ses neměl příznat, jestli se k tomu hodíš? Pah, proč by ses nehodil. Ty nebudeš první ve světě, který chce něčím být, co není. Ono se ledaco povrchu leskne, ale vnitřku je to dým.

Píseň

Mnohý vstane sotva z lože,
vzdychne si hned: Panebože!
Potom začne píně smekat,
na ulici třeba klekat,

chce pobožným mužem slout;
chudého však honí z domu,
háží po něm tisíc hromů,
nájemníka utiskuje,
čeledínu utrhuje,
běda, kdyby se chtěl hnout;

proto dím:

Povrchu se mnoho leskne,
vnitřku je to dým.

Mnohý mistr pošle dílo
na výstavu, až je mílo,
dostane i medálíi
jako v nějaké parálíi,

potom chodí jako páv:
doma zatím pílňě píchá
tovaryš a hořce vzdychá,
on to dílo vyhotovil,
místra svého přiozdobil,
sám je sotva živ a zdráv;

proto dím:

Povrchu se mnoho leskne,
vnitřku je to dým.

Kriticky psát je teď móda,
teče to už jako voda;
a když to jde jako s klacky,
když to dává hodné facky,
to je ducha pravý květ;
mnohý s ukrytými rohy
uběhá si skoro nohy,
než mu jiný něco spíše,
což pak on jen podepíše,
by se divil celý svět;

proto dím:

Povrchu se mnoho leskne,
vnitřku je to dým.

Mnohý staví nový krámec,
udělá si zlatý rámec,
nápís ven jak lomenice,
zboží dovnitř na tisíce,
k tomu ve všech koutech gás!
Za rok přijdou kreditoři,
jestli ho dřív neuumoří,
krám se zamkne, zboží zmizí,
lampy zhasnou, pán se sklízí -
v koncích je ten drahý špás;

proto dím:

Povrchu se mnoho leskne,
vnitřku je to dým.

Mnohý mluví: Milí bratři,
milujme se, jak se patří,
nouzi rádi pomáhejme,
smutku slze utírejme,
lásku k bližním káže bůh;
zatím ale dře a šidí,
tloustne potem chudých lidí,
stotku ze sta požaduje,
špejchary si naplňuje -
hladový ten vydřídud;

proto dím:

Povrchu se mnoho leskne,
vnitřku je to dým.
(*Vejde do bostince.*)

VÝSTUP PÁTÝ

ROSAVA v oděvu poutnickém. Za ní DOROTKA s trummarinou, plačtečku na blavě. KALAFUNA s bouslemi ve futrálu, zastaví se u hostince.

ROSAVA: Zde jsme u cíle; když vejdete, hledaného muže najdete.

DOROTKA: A vy nás opustíte?

ROSAVA: Budu u vás blíže, nežli mníte; neb mě víže nepevnější pouto k vám. (Odejde.)

KALAFUNA: Divná osoba! Najednou se nám vyskytne a vede nás – my za ní a nevíme ani kam. Kde to jen jsme? Tady to vypadá jako v nějaké pohádce o zakleté princezně.

DOROTKA: Pojďte jen dále, – abychme věděli, jsme-li u cíle. (Vejdou do hostince.)

PROMĚNA

Komnata v hostinci.

VÝSTUP ŠESTÝ

ŠVANDA: v černém fraku, ale aby na něm visel, – bílý šátek s notným límcem etc.; podle tobo i jeho pobýbování. Přichází, protabuje se a žvotá.

ŠVANDA: Ach, tohle je veselé živobyčí – jako o Štědrém večeru v prázdné stodole. Samá dlouhá chvíle. Někdy mě to arci stáhne do proudu – tu se jí a pije, ale potom je zas, jako by vypálil. A to nejhezčí je přitom, že nemám posavad žádné tisíce. Ty peníze jdou u mne jako na dračku.

VÝSTUP SEDMÝ

VOCILKA. PŘEDEŠLÝ.

VOCILKA: Servitore, signor musicanto, – poníženě ruce líbám.

ŠVANDA: I, i nechte – copak vám to napadá!

VOCILKA: Já dychtíl už dávno po té chvíli, abych mohl svému nej-slavnějšímu krajanovi tu nejlhubší poklonu udělat.

ŠVANDA (živě): Vy jste Čech?

VOCILKA: Oh – a jaký! Doma to nemohli se mnou ani vydržet a radili mi, abych se podíval trochu do světa.

ŠVANDA: A co nyněčko děláte?

VOCILKA: Chodím za vámi a poslouchám vaši nebeskou muziku. Roztrhal jsem tím říkájc své poslední boty – všecko z pouhé lásky k umění.

ŠVANDA: To jste blážínek.

VOCILKA: Já vím – ale ono je teď mnoho takových muzikantských bláznů – to je teď jako cholera. Přitom pozoruju, že nemáte u sebe žádného člověka, kterýž by se o vaše pohodlí staral, vaše koncerty vyjednával, recenzentům bilety roznášel, – i pokládal bych se za šťastného, kdybych vám mohl ke všemu tomu svoje mizerné služby obětovat.

ŠVANDA: To by bylo snad tuze mnoho.

VOCILKA: Ono se to vlastně také sluší; každý slavný muž má svého sekretáře, komorníka, důvěrníka nebo jak ho chce titulovat – a takový člověk je pro něj pravé dobrodíní.

ŠVANDA: Tak? – Já si pomáhal posud sám – nebo jsem si vydlužil čeledína z hospody; arci že mě to všecko dřelo, jak se mi zdá –

VOCILKA: No, to si můžu myslit, to je čeládka! To jsou pobertové! Ale nyníčko to všecko přestane, – a když budu já u vás, to užijete života! – beze všech starostí. Já se vám budu starat o cesty, o koncerty, o kasu – o všechno! Uvidíte, že vám bude přitom tuze lehké.

ŠVANDA: Nu, jestli myslíte, – můžete u mne zůstat, alespoň se mi nebude tak stejskat.

VOCILKA: Oh, milostpane, ponížené ruku líbám.

ŠVANDA: Ale jste poctivý člověk?

VOCILKA: Já? Ty jemináčku, jak mě tu vidíte, samá poctivost; kdybyste mě zkrájel, samá poctivost, – a kdybyste mi chtěl milostivě tykat, měl bych taky péjchu.

ŠVANDA: I pro mne – ale jakpak vám říkají?

VOCILKA: Pantaleon Vocilka.

ŠVANDA: Hezké jméno.

VOCILKA: Anglické – sice by nebylo hezké. Já mu dělám taky čest.

ŠVANDA: Tedy, milý Vocilko, – jak povídám, můžeš u mne zůstat; ale copak to bude koštovat?

VOCILKA: Ach, ach! kdopak by mluvil o takových maličkostech – mně je tu více o čest a také vím, že nebudete nikdá na nějakou hrist bankovek hledět, kdyby dostávala moje kapsa souchotiny. Copak vám to udělá! Za pár let máte milióny.

ŠVANDA: Za pár let? (*Škrábe se za ušima.*) Já ti musím říct, že bych se měl už domů podívat.

VOCILKA: I podíváme se, proč ne, ale potom zarejídíme poznovu do světa. Nyníčko se budete teprva hejbat; nyníčko se budete teprve ze šlupky vylupovat. Za čtrnáct dní musíte vypadat, že vás budou chtít do kostela postavit. Oh, jen mě nechte dělat, milostpane! To bude živobytí! He, sklepníku! Posluhovači! Děvčata!

VÝSTUP OSMÝ

DULINA, pak GULINARI a VANIKA. PŘEDEŠLÍ.

DULINA: Kdo tu volá?

VOCILKA: Pro milostpána flaši nejlepšího vína a dvě sklenice, potom něco rozumného k zakousnutí, aby to šlo hezky do krku.

DULINA (*odejde*).

ŠVANDA: Copak ti napadá? Já jsem už snídal.

VOCILKA: To nic neškodí! Pravý kuništyř musí mít pořád apetit.

A pak se obyčejně každá smlouva něčím zavlažuje, musíme to tedy milostpane, s naší také udělat – je to pro světskou pomluvu.

GULINARI a VANIKA (*přinášejí lábvoici vína, dvě sklenky a na talířích pochoutky a kladou to na stůl*).

VOCILKA: Šlaku, to jsou hezké perlicky! (*Kouká po nich.*) Veritábl Indiánky!

ŠVANDA (*ide za ním a tabá ho za šos*): Ty, Vocilko, – ta krajní – to je holka!

VOCILKA: Famós, milostpane, – jako marcipán! Ale ta druhá je také delikát. Na slovíčko, krajanko! (*Bere ji za ruku.*)

GULINARI (*se mu vybne*): Krajanko? Nevěděla bych.

VOCILKA: A to je pyšná topka!

GULINARI (*přistoupí k Švandovi*): Líbí se ti něco, pane?

ŠVANDA: Oh – ty celá! (*Bere ji ostýchavě za ruku.*)

GULINARI: Vezmeš si mě za ženu?

ŠVANDA: (*se lekne a ucouvne*): Za že–

VOCILKA: A to je plemeno!

GULINARI: Že ne? Co mluvíš tedy, že se ti líbím? (*Odejde s drubou.*)

VOCILKA: No pěkně děkuju! Zde musejí mít muži peklo na zemi, musejí-li si hned každou vzít, které řeknou, že se mu líbí. (*Nalivá mezitím víno.*)

ŠVANDA: Já jsem – jako by do mne nůž vrazil! Za ženu! No, to bych pochodil!

VOCILKA: I nechte, milostpane, daremných vtichů a pojďte pít!

To bude nejlepší medicína na tu alteraci. (*Přistavuje sedadla.*)

ŠVANDA (*ide k stolu a sedne*): Já se ještě celý třesu – jak jsem se toho lek. (*Oba pijou a jedí.*)

(*Mezitím hraje se venku národní „Jen ty mi, duďáku, zaduděj“ – na housle a na trummarínu.*)

ŠVANDA (*poslouchá, žasne, pak vyskočí*): Co je to? – Zdá se mi něco? To jsou muzikanti z Čech! To je strakonická! (*Běží ke dveřím.*)

I ty sladké umučení! Dorotko! Kalafuno! Je-li možná?

VÝSTUP DEVÁTÝ

DOROTKA. KALAFUNA. PŘEDEŠLÍ.

DOROTKA (*mu vběhne do náručí*): Pozdrav tě ruka nebeská, můj milý Švando! Ach, to jsem ráda, že jsme tě přece našli, vždyť jsme už skoro celý svět prolezli, přes hory a dolů, přes lesy a vody, a kdyby nebylo mé neznámé přítelky, seděli bysme snad někde za světem a koukali bysme, kudy za tebou! No, jak se máš? Co děláš? Myslíš na mne? Schraňujes hodně? No tak mluv!

VOCILKA (*sedí mezitím pořád u stolu, obíráje se pítím*): A to je řehlačka!

ŠVANDA: Ale jakpak mám mluvit, když ti huba jede, jako by ses chtěla do soudného dne vyptávat? Dobře se mám, myslím na tebe – ale co ti to napadlo pustit se do světa?

KALAFUNA: Ano, pomysli si, Švando, to je osoba! Když jsi nešel za čtyry neděle, začala většet hlavu, a když jsi nešel po osmi nedělích, chodila jako bez hlavy.

DOROTKA: Já ti to povídala napřed, že to bez tebe nevydržím, – a potom jsem si pořád myslila, že se ti něco stalo.

VOCILKA: Kýho čerta, to je zamilovaná kronika, to bych mohl potřebovat!

KALAFUNA: A když ji potkalo konečně to neštěstí –

DOROTKA: Ach, já bych byla snad i bez něho odešla!

ŠVANDA: Jaké neštěstí?

KALAFUNA: Že jí ulehl otec a více nevstal –

ŠVANDA: Tvůj otec?

DOROTKA: Ach arcil! (*Utírá si oči.*)

VOCILKA: Mohla se tam položit místo něho.

KALAFUNA: Tu ti přijde ke mně, jestli prej bych s ní nešel za tebou.

Já ti první chvilí myslil, že na ní oči nechám. Pak jsem si to ale rozpočítal – hehe! Vidiš, jářku, stará bručí beztoho pořád na malé vejďelky, ušetř ji tedy jedlika – snad přitom ve světě něco utrhneš, vždyť nejsi šumař, aby tě hodil pod lavici. Byl to ode mne arcí darebácký kousek a stará mi uděla – hehe, zlořečenou lázeň, až se vrátím; ale já si nemoh pomoct. Ta holka tě má ráda – až mě to celého pomátlo.

DOROTKA: No, teď toho nechme, teď je všechno dobře, teď jsme pohromadě, teď vezmem tisíce a půjdeme domů.

VOCILKA: I ty sojko!

ŠVANDA: Tisíce? Milá Dorotko, – o tisících nevím ještě nic.

DOROTKA: No, jen když to jsou sta! Já si z toho moc nedělám.

ŠVANDA: Holecčku – já nemám ještě nic.

DOROTKA: Nic?

ŠVANDA: To jest – peněz jsem vydělal už dost; ale to se ti sesype všude podivných lidí, ten je muzikant, ten komediant, ten chce to, ten ono – pak jsem musil dávat traktace – a tak mi všechny peníze vždycky zas vylítaly.

DOROTKA: Ale Švando!

ŠVANDA: Ale nynčko to půjde všecko jinač! Teď mám svého cekre-táře a komorníka –

DOROTKA: Ty?

ŠVANDA: – ten mi bude dávat na všecko pozor. Není-li pravda, Vocilko?

VOCILKA (*rychle vstane a blíží se s mnohými komplimenty*): Ó doza-jista! A poněvaďž moje péče o milostpána, když se vezme ohled na

lásku a služebnost, kteráž je vždycky chvályhodná; tedy také ohledem na moje ponižené –

ŠVANDA: I vždyť je dobře! Já vám, co si myslíš –

VOCILKA (*se ještě klání – pro sebe*): Ten je vševědoucí! Já to nevím sám.

ŠVANDA: Až ale věděl, jak se také jinde chovat, – tohle je Dorotka, moje nevěsta.

VOCILKA (*stranou*): Hrom do čepice! – (*Hlasitě.*) Oh, že se nic takového mně nevěstí! (*Střílí zdaleka po Dorotce očima.*)

ŠVANDA: Ale jemináčku, teď mi teprva napadá! Vy budete hladoví a uší – posad'te se! He, Vocilko, poruč, aby nám dali něco jíst a pít. VOCILKA (*odejde*).

DOROTKA: Ty, Švando, ten tvůj ceketář se mi nelíbí! On dělá na mne oči, jako by mě chtěl polknout.

ŠVANDA: I jdi, blázníku, to se ti něco zdá! On je od kosti dobrý chlap – ale ty nejsi velikému světu zvyklá – a my, co jsme páni –, víš, my máme docela jiné oči nežli prostý lid.

VOCILKA (*se vrací se sklepníkem, kterýž jidlo a pítí přináší*): Tuhle je, co hrdlo a žaludek ráčí! Račte si, milostlečínko, pohovět! – a tenhle dobrý pán bude bezpochyby také –

KALAFUNA: Ano – hehe, ten si bude také hovět. (*Sedá.*)

ŠVANDA: Jez, Dorotko, a pij, jako bys byla doma!

DOROTKA (*se posadí*).

VÝSTUP DESATÝ

MIKULI. PŘEDEŠLÍ.

MIKULI: Pane!

ŠVANDA: Ach, náš domácí!

MIKULI: Právě přicházím z královského paláce. V patách za mnou přijde pro tebe dvořanin, aby ses dostavil k naší princezně. (*Odejde.*)

VOCILKA: Šlaku, na princeznu jsme docela zapomněli!

DOROTKA: K princezně? Co je to za princeznu?

ŠVANDA: Oh, holečku, to je teď moje denní společnost!

DOROTKA: Je mladá, hezká?

ŠVANDA: To nevím; slyším jenom, že je pláctivá a že ji mám trochu povyrazit.

VOCILKA: Dělejte! milostpane, dělejte, vždyť se musíte ještě vyvíhnout, v téhle haštořově uniformě vás nemůžu pustit do paláce, to by myslili, že jdete vrabce strašit. Já slibil, že se budu o vás starat, tedy musím slovo držet. Pojďte – milostlečna bude zatím tak dobrá a vyrazí se tady s panem krajanem – já bych je oba taky rád vyrazil, ale někam ze dveří. (*Vezme Švandu pod paži a odejde s ním.*)

KALAFUNA: Náká dobrá duše – ten pan ceketář, hehe!

DOROTKA: Myslíte?

KALAFUNA: To jsou náké starosti. A na sebe ani nevzpomene. No jezte, píte, panno Dorotko! Já si udělám dnes bene. Škoda, že tu

nejsou moje capartí –, ty by se obklzovaly!

DOROTKA: Mně je najednou jaksi těsno, jako by se mělo něco přihodit –

KALAFUNA: I ovšem – hehe, ono se může taky něco přihodit –

DOROTKA: Copak?

KALAFUNA: Že snad chytím vopici.

DOROTKA: Ach nežertujte! Naše neznámá přítelka byla také jaksi nepokojná a domlouvala nám pořád, abychme si pospíšili –

KALAFUNA: I to jsou daremné vrtochy! – píte!

DOROTKA: Ne, ne – já tu nemám žádného stání. Já musím za Svandou. Pojďte, Kalafuno, pojďte – ať se mu nic nestane.

KALAFUNA: I copak vám napadá! Tohle živobyť tady opustit?

DOROTKA: To se vám nahradí – jen pojďte!

KALAFUNA: No, kvílí vám, panno Dorotko, – ale to vám povídám, moje srdce zůstane tenkrát u toho božího nadělení – hehe! Nebo to mi větte (*zpíváje*):

Jen v hodné, plné sklenici
je všech radostí květ;

kdo neměl jakživ opici,
ten neví, co je svět.

Dorotko, buďte veselá! – A když mám tak zavlažino, pojďte sem,
zaděláme si tu naši. (Dá čepici na stranu a vezme bousle.) Potom
půjdem za Švandou.

Dueto

Nejšťastnější ze všech tvorů
to je český muzikant;
děj se co děj, on je vždycky
štěstí svého fabrikant.

Kam on vejde, tam je vítán:
Hejsa, to jde milý host!
A kde on se uvelebí,
to je doma veselost.

(Odejdou.)

(Kdyby Dorotka nezpívala, může Kalatuna zpívat)

Píseň

Dorotko Trnkova,
milenko Švandova, – jen nechvátej!
Až vypiju a sním,
pak půjdeme za ním – půjdem za ním!
U dvora králova budem s ním pít.
Kdyby mě Kordula
takhle zde viděla – to bude klít!

Všecko to krákoře
na tom našem dvoře – i ten kohout!
Nemůžu na tebe,
můj Švando rozmilej, zapomenout.
Jdu za ním do světa, on jde k jinéj –
Na místě tisíců
nemá kus střevíců, ten můj milej.

Já syn ze Strakoníc
capo prim ex propriis – s kapsou prázdnou;
na zádech mám ranec
Pojďme tedy spolu
a v ruce mazanec, sklenku plnou.
Opíčka mě drží za pačesy,
v hlavě mi to skáče,
nacpu si koláč plně šosy.

ku královu dvoru na traktace;
budeme tam zpívat,
tisíce vybírat do čepice;
pak je povežeme na trakatři,
a moje Kordula
až to vše uhlídá – tak se zblázní.

P R O M Ě N A

Skoostný sál. V pozadí povýšený trůn pro princeznu a sedadla pro její komonstvo. V popředí napravo sedadlo pro Švandu.

V Ý S T U P J E D E N Á C T Ý

ZULIKA sedí na trůně závojem zcloněna. Po obou stranách dámy a páni, vesměs tiše se chovající. — ŠVANDA a VOCILKA vejdou, doprovázeni od dvou dvořeninů.

DVOŘENÍN (*popojuje doprosřed*): Milostivá kněžno, tohoto umělce posílá tobě královský otec, aby potěšil srdce tvé. (*Pokyne Švandovi, aby se posadil, a odejde.*)

ŠVANDA (*se posadí a začne brát*).

VOCILKA (*stojí vedle něho*).

(*Několik takůž uplyne, aniž si dámy a páni budby brubě povšimnou, pak ale začnou hlavy pozvedat, libostí sebou škubat, podupávat a se rozbouřovat, až konečně všichni na noby skočí a polku tancují. Po tanci odejdou.*)

ZULIKA (*si dlouho ničeho nevšímá, pak ale pozorně poslouchá, odbrne závoj, jeví radost a baví se mezi tancem s dvěma paními. Konečně sestoupí s trůnu a běží k Švandovi*): Ó ty milý, spanilý jinochu! Zulika ti děkuje, že jsi její srdce takovou rozkoší naplnil. Ono bylo již vyprahlé jako mladá lučina na poledním slunci, ale tvými čarozvuky vešla do něho útrcha jako rosa nebeská.

ŠVANDA (*se pořád klaní*): Oh!

VOCILKA (*stranou*): Kýho vejtra! ta mluví jako turecký veršovec.

ZULIKA: Teď ale nesmíš od ní více odejít — rozumíš? — sice by si opět zasteskla.

ŠVANDA: Oh!

VOCILKA: Mluvte něco chytřejšího!

ŠVANDA: Copak?

VOCILKA: Řekněte alespoň jednou ach — nebo uch!

ZULIKA: Zulika tě bude ale také za to milovat — jako miluje beránek čerstvé lupení a rybička čerstvou vodičku. A nač si pomyslíš — co tvé srdce požádá: Zulika to řekne otci a vůle tvá se vyplní.

VOCILKA: Vymyslete si honem něco tyranského!

ŠVANDA: Oh (*K němu*). Já nejsem v stavu slova vyblebtmout!

ZULIKA: Či snad Zulice nevěříš?

ŠVANDA: Oh — a jak! Kdopak je ta Zulika?

ZULIKA: Kdože je? — a hahaha, to se mi líbí! Ó ty veselý človíčku, kdožpak by to byl nežli ta samotná, kterou jsi potěšil — která před tebou stojí a která nepřestane nebesa velebit, že tě jako ze svých bran k ní poslaly. Ale to ti povídám, odejít nesmíš, sice by se Zulika hněvala; — ó, Zulika se umí také hněvat — jen se zptej, — ale ono to dlouho netrvá — ona se raději hned udobří — a potom se zas směje. No, směj se také!

ŠVANDA: Hehehe!

VOCILKA: Hahaha!

ZULIKA: Copak je tohle za divného člověka? Ten se mi líbí — je hodně k smíchu. Je to tvůj otrok?

VOCILKA: Před tvou spanilostí je celý svět otrokem.

ZULIKA: I vida, on umí také mluvit! Toho neprodávej! Já ho budu mít někdy za blázna.

ŠVANDA: Ale já nevím, slavná princezno, — jestli zde tak dlouho — Zulika: Co tak dlouho?

VOCILKA: Něsupte si na rozum!

ŠVANDA: Smám-li zde tak dlouho zůstat —

ZULIKA: Pročpak bys nesměl? Ty musíš!

VOCILKA: Držte se zuby nehty!

ZULIKA: A víš-li co? Ano, to je rozkošný nápad! Vem si mě za ženu!

ŠVANDA: Za že-? (*K Vocilkovi*). Tady jsou posedlé na to ženidlo!

VOCILKA: Buďte rád, to je víc štěstí nežli —

ZULIKA: Není-li pravda, to bude to nejlepší. Otec chtěl dát Zulice beztoho ženicha, ale ten se jí nelíbil — a proto také stonala, — ale Zulika mu řekne, že ty se jí líbíš — tebe že si vezme.

ŠVANDA: Ale nejmilostivější princezno, já nejsem v stavu —

VOCILKA (*dá mu štílec*): — tu rozkoš vyslovit, která se ve mně z tvé milosti rozlejívá, — chce milostpán říct.

ZULIKA: Zuliky se nemusíš bát, milý člověče! Zulika se dala už dávno poučit, jak se mají ženy chovat: mají být poslušné a přívětivé – je-li pravda? O nestarěj se! Zulika tě dovede také obveselit! Ona umí zpívat, umí tancovat – a tak škaredá také není, viď? Nu, jen se tedy raduj, Zulika půjde k otci a zvěstuje mu naše štěstí. (*Odejde s paními.*)

ŠVANDA: Já se zblázním!

VOCILKA: To věřím! To je taky štěstí k zbláznění!

ŠVANDA: Štěstí? Co to plácáš? Jakpak si můžu tu bláznivou Zuliku vzít? Co by řekla Dorotka?

VOCILKA: Ale prosím vás, nemluvte mi nynčko o té Dorotě! To je tolik, jako by mě zval někdo na bažanta a já se děkoval, – že nemůžu – že mám doma brambory.

ŠVANDA: Já uteču!

VOCILKA: I pro mne! Ale až po svatbě.

ŠVANDA: Moje svědomí!

VOCILKA: Pah! Má-li vás Dorotka opravdu ráda, tedy musí se rádovat, že dostanete princeznu.

ŠVANDA: Pročpak?

VOCILKA: Protože vám musí takové štěstí přát a že ji budete moct také šťastnou udělat. Vám nepřijde potom na několik čtvrtců dukátů, a nějakého kavalíra také dostane; možná, že se sám rozmyslím.

VÝSTUP DVANACTÝ

ALENOROS s pážaty, dva nesou na polštářích zlaté skříňky a v nich dary. PŘEDEŠLÍ.

ALENOROS: Drahý cizínče, především díky moje, že jsi vžil paprsek radosti do srdce mé dcery. Toto přijmi prozatím na dukaz mé uznalosti. (*Pokyne pážatům, která pak odejdou.*) Oni to donesou zatím do příbytku tvého.
VOCILKA (*si mne ruce*).

ŠVANDA: Oh, to je tuze mnoho, pane králi!

ALENOROS: Mimo to mi drahá moje Zulika zjevila, že tě miluje a ty že ji žádáš za manželku. Já jí vyhledal arci statného reka, ona však nezdá se mítí v něm zalíbení, a poněvadž toliko její štěstí vyhledávám –

DOROTKA (*za scénou*): Pusťte mě, já s ním musím mluvit!

ŠVANDA: Umučená hodino! To je Dorotka!

VOCILKA: Seberte se!

ALENOROS: Co je to?

VÝSTUP TRINÁCTÝ

DOROTKA, za ní stráž. KALAFUNA. PŘEDEŠLÍ.

DOROTKA: Ha, tu je! Švando, je to pravda, co se již po celém městě roznáší? Budeš si brát princeznu?

ALENOROS: Kdo je ta dívka?

VOCILKA: Nešťastná osoba, královská milosti! My ji živíme z outřpostnosti i s tímto člověkem – ale musíme je držet pod zámkem.

ALENOROS: Proč to?

VOCILKA: Protože mívají divoké nápady.

DOROTKA: Švando!

VOCILKA: Ta myslí někdy, že je zakletá princezna, – a tu by si ráda mého pána namlouvala, a tenhle dobrák se drží za hrozného muzikanta!

KALAFUNA: I ty!

DOROTKA: Švando! a ty to trpíš? Ty necháš o mně tak mluvit? – O mně, ježto jsem z lásky k tobě tichý domov opustila – od hrobu otce svého odešla –

VOCILKA: Koukněte, jak se jí jiskřejí oči! To je její zlá hodina! – a tu nám někdy uteče.

ALENOROS: Strážel!

DOROTKA: Švando, mluv – nestůj zde jako svědomím odsouzený – otevři ústa – potěš mne!

ALENOROS: Odveďte ty lidi pod jistou dohlídku a zavolejte lékaře!
DOROTKA: Švando, pamatuj na tuto hodinu! (*Strážce ji odvádějí a jiná se chápě Kalafuny.*)

KALAFUNA: Ale copak vám napadá? Já jsem primárius!

ALENOROS: Neměj o ty nešťastníky starosti – já poručím o ně pečovat, jako by k mému domu patřili. Teď pospíšim, abych pověděl děci, že budeme v krátkém čase veselě hody slaviti. (*Odejde s pářaty.*)

ŠVANDA (*jenž tu stál pořád jako ztrnulý*): He – to nevydržím – srdce mi pukne a vyletí žebra, že ho do smrti nenajdu! Dorotko! (*Běží ven.*)

VOCILKA (*ho chytí*): Pomalu s tou flintou! Kam to míříte? Chcete svému štěstí oči vystělit?

ŠVANDA: Odstup ode mne, pokušiteli! Já nevím, co se to se mnou děje! Já musím za Dorotkou!

VOCILKA: Až podruhé! Nynčko dovolíte, abych vám trochu rozumu nali, kde ho nemáte. (*Za scénou řinčení mečů.*)

ŠVANDA: Co je to?

VOCILKA: To je zde náká šlejfina – ale jen aby to nešlo na krky!

ŠVANDA: To ještě ke všemu tomu!

VOCILKA: Inu, kdo se pustí do romantiky, musí být na smrt připraven.

VÝSTUP ČTRNACTÝ

ALAMIR *se svým lidem ozbrojeně. PŘEDEŠLÍ.*

ALAMIR: Kde je ten strýce omamujících písní, jenžto se opovázil květinu mé lásky – zřítelnicí duše mé plamenem sladké touhy naplnit, že se nyní po něm obrací a prahne?

VOCILKA: Co rače vlastně poroučíte? Koho to hledáte?

ALAMIR: Jsi ty ten černokněžník, co mi skrze svou proklatou hru princeznu Zulíku odloudil, že by teď i slabý otec její dané slovo zrušil, kdyby meče mého nebylo? Jsi ty ten český dudák?

VOCILKA (*skočí za Švandu*): S dovolením – já jsem jen chudák; ale tohle je ten čarodějník s dudama!

ALAMIR: Chopte se ho! Však já mu vykážu rezidenci, která všem jeho kouskům odolá a kde mu dozajista chuť přejde chtít panenské růže vlasti naší sladkým toužením sváděti. Odveďte ho!

ŠVANDA: Ale dovolte, pane, to je – Vocilko, ceketáři, pomoz!
(*Mezitím ho ozbrojenci odvedou.*)

ALAMIR: A ty, jenžto jsi bezpochyby pomocník a otrok jeho, – běž a navrať se k lidem vašich krajín a zvěstuj tam, že se tu stane takovou mírou každému, kdo se opovází kroky své do našich zemí za podobným cílem obrátit! Jdi!

VOCILKA: Servitore, já vyřídím! (*Odejde, ostatní za ním.*)

P R O M Ě N A

Krátké vězení.

V Ý S T U P P A T N Á C T Ý

Š V A N D A *samoten.*

ŠVANDA: Tak, teď jsem dodudal! Teď jsem v louži i s tisící! Ach, dobře jsi měl, Kalafuno, když jsi říkal, abych zůstal doma, ale já měl zabeđenou palici. Doma jsem měl alespoň jednoho, druhého kamaráda – zde jsem padl taškářům do rukou. Tam jsem měl Dorotku – ach, na tu nesmím ani vzpomenout, sice se musím hned oběsit – nebo si alespoň vypohlavkovat. Ta holka má ke mně lásku jako hora – a já – já! – ale toho všeho je vinen ten darebák, ten Vocilka! Dostanu-li toho chlapa ještě jednou mezi pěstě – ale to je daremná myšlenka! Zde mi chystají už lněný obojek! A já toho také zasloužil; já měl říct: Princézno – to nejde! Ale to mě čert lákal a já stál jako pařez! Ach, já bych si teď hlavu strhl! Já jsem věru ten nejmizernější bidák na světě – žádného nemám – rodiče nemám – ach, na ty nechci ani vzpomínat – a moje matka musela bejt zrovna nějaká vlčice.

V Ý S T U P Š E S T N Á C T Ý

ROSAVA *z propačku. PŘEDEŠLÝ.*

ROSAVA: Ustaň, nerouhej se, neposkvrňuj matčinu památku!
ŠVANDA: Co je to? Kdo jste? Co chcete?
ROSAVA: Přicházím ve jménu tvé matky tebe vysvobodit.
ŠVANDA: Znáte ji?

ROSAVA: Znáám.

ŠVANDA: Že se jí dám tedy pěkně poroučet, že si mohla také dřív na mne vzpomenout, že jsem skrže to už dost vystál, že ani nevím čí jsem, že mě slouha našel –

ROSAVA: Ustaň! – Kdyby tě slyšela, puklo by jí srdce žalostí.

ŠVANDA: Žalostí? Pročpak nedala tedy o sobě ani dost malé znamení?

ROSAVA: Nesměla. Ačkoliv jí srdce k tobě táhlo, musela přece lásku svoji vyšším zákonům podrobit – a nesměla se k tobě přiblížit.

ŠVANDA: E – to je mi čistá láska! Já se nesměl také k Dorotce přiblížit, a přece jsem byl pořád u ní. Ach, kdybych měl teď jen alespoň Dorotku!

ROSAVA: Věř – matka tě miluje!

ŠVANDA: Ale, copak je mi to platné, když to necejtím? Kdyby byla jako jiná, byla by se alespoň poptala, jestli mě to nebolí, když jsem viděl, jak si jiné děti s matkou hrály, a já musel zalízt do křovi a tam se vyplakat, že nemám žádnou matku, kteráž by mě pohládila. Ó mlčte mi o lásce mé matky. Kdyby byla jako jiná, musela by vědět, co jsem já sám u jiných viděl, že je matka nejšťastnější, když může své dítě k srdci přivínout.

ROSAVA: Nuže tedy praškní, pouto moje,

říš se blaho z ukrytého zdroje,

ať se opojí ním prsa má!

Pomstou panovnice musím hnouti,

chci-li syna k srdci přivínouti –

pojď sem, drahý, já jsem matka tvá!

ŠVANDA: Cože pravíte?

ROSAVA: Tys dítě mé!

ŠVANDA: Ó můj bože! – a já mám strach!

ROSAVA: Já tvoje matka!

Pojď, ó pojď, a nenech matku žebrat;

brzo vyprší má chvíle – nech mě

jednou zaplesati při blahostném

zvuku úst tvých, volajících: Matko!

ŠVANDA: Ó matko má! (*Obejmítí.*)

ROSAVA: Ó mé dítě, draho splacené!

Tu tě držím, sladkou kořist,
po nížto jsem leta prahla,
vzdychala – a nyní do loukotí
osudného kola sáhla.

(*Temně brimání.*)

Slyšíš, dítě? Krutý hlas mě volá
od tebe snad na věky!

Jestli se však jednou sejdem –
běda! – budu tobě obraz bezděký,
s hrůzou ode mne se obrátíš –

(*Hřimání se rozmáhá.*)

ŠVANDA: Ó níkdá!

ROSAVA: Synu můj – ó pokvap se mnou –
vyvedu tě ještě – (*cbce s ním prcbnout*)

Zem se pod nohama boří –

nuže, konej právo, krutá moci,
vykaž matce sídlo v temné noci,
že si číši blaha naplnila
a ji prahnouc do dna vyklopila –
Teď se tvoji síle kořím!

(*Propadne se.*)

ŠVANDA (*se potácí stranou.*)

PROMĚNA

Tmavorudá jeskyně.

VÝSTUP SEDMNÁCTÝ

LESANA. DIVÉ ŽENY

DIVUKA: Ha, již letí hrdá žena,
ježto myslí, že jí horší změna
nemůž potkati než naši sestrou býti.

MIHULICE: Však jí nahradíme,
hojně naměříme,
ať i naši moc a právo cítí.

ROSAVA (*z propadku*):

Moci tvoji uchvácená,
právu tvému pokořená
stojím, paní, před tebou.

LESANA: Co jsi nechala však za sebou?
Novou vinu!

K synovi ses přiznala.

ROSAVA: Ó ne bez příčiny!

Srdce bylo zchvácenó!

Orteluj mě, paní, – jenom jednu
milost, poslední, mi prokaž!
Vyveď syna mi a věrnou
děvu jeho z nebezpečí,
pak mi pokutu dej sebevětší.

LESANA: O syna již nepečuj, ten sebe
osvobodí sám, neb co mu naše
panny darovaly, ponecháme
v moci ouplné. I věrná děva
bude propuštěna z vazby.

Ty však poznej, kamo cesta vodi,
když se míchá naše síla ve běh
lidských osudů, jímž vládne vyšší
moc: to na škodu je stranám oběma.
Ty jsi pozbyla již věčné mladosti,
odsouzena budeš ve sbor těchto
žen a všechna další moc tvá
přestane.

ROSAVA: Děj se podle vůle tvé!

MIHULICE: Pěkně vítám, vzácná paní,
těšíme se dávnó na ni.

DIVUKA: Synáček tvůj, je-li pravda,
to je krásy květ?

Hihí! – Až jen zřejdí svět,
musí nám tu, jak se mile vrátí,
o nejbližších hodech hráti!
zkusíme, co umí.

ROSAVA: Paní, nedopouštěj!

LESANA: To je starost tvoje! – Vždyť jsi
mluvila vždy o blahosti syna,
jakže mu ji připravuješ!
Nuže, tedy mu k ní pomoz.

ROSAVA: Doufám ještě v lásku jeho děvy;
to ho ze všech tísní vyvede.

LESANA: Myslíš? Jestliže to dovede,
utichnou i moje hněvy
a já tebe přijmu ve svou říši!

MIHULICE: Ať jen doufá, to se nezvede!

DIVUKA: To jsme my tu ještě,
vezmeme hoča v tuhé kleště,
by se nemoh ani hnout;
uvidíme, kde je síla větší.

ROSAVA: Láska made všechno předčí!
To si strojte ouklady a
užívejte násilí;

když je se mnou láska v spolku,
marné vaše ousilí;
berte všechny živly ku pomoci,
láska odolá i pekla moci.

(*Stojí jako vítězně.*)

(*Vtom počne z dáli Svandova polka zníti. Pobručí mezi divými ženami.*)

ROSAVA: Ha, můj syn již na svobodě!

Díky tobě, přísná moci!

Nyní nezví o nehodě –

láska přijde ku pomoci!

(*Velké skupení žen, při němž opona padá.*)

JEDNÁNÍ TŘETÍ

Vesnická hospoda, několik stolů a židlí.

VÝSTUP PRVNÍ

FRANĚK, VÁŠA, MATĚJ, KUBA *sedí u džbánku.* NALEJVÁČEK.
VOCILKA *vejde s trubičkou na zádech, je ale mnohem zpustlejší než v druhém jednání.*

VOCILKA: Bonžúr vespolek! Salvete, carissími! Mám to potěšení s panem hospodským?

NALEJVÁČEK: Ano.

VOCILKA: Je tady jisto? Stojíte mi za to, že se tady člověku nic neztratí?

NALEJVÁČEK *(si ho prohlíží)*: Vám se toho asi málo ztratí, že máte strachy! Vypadáte podle toho.

VOCILKA: Oh, na to nekoukejte! Vy vypadáte také jako hospodský, který neumí pětku místo dvojky napsat, – a možná, že se oba mejlíme.

NALEJVÁČEK: Člověče, jste blázen?

VOCILKA: Ještě ne, ale může se mi to stát *(sundává trubičku a stává na stůl)*, jestli se mým drahým věcem tuhle něco přihodí. Po této přátelské ekšplikaci prosil bych o džbánček od čepu.

NALEJVÁČEK: To se nechá slyšet.

VOCILKA: A máte-li tam nějaký zbytek telecí kejty – nebo krejcarový sýreček a půl bochníku chleba, – sem s tím!

NALEJVÁČEK: Podíváme se. *(Odejde.)*

VOCILKA: Kdybys ty věděl, že je v mé kapse zatmění slunce, však ty by ses nedíval. No, vederemo! Chytrá hlava se neztratí, dokud je hloupost na světě.

NALEJVÁČEK: *(přináší jídlo a pítí).*

KUBA: Ale hoši, neseďme tu jako zařezaní! Zadělejme si nákou!
VÁŠA: Ať zpívá Franěk, ten to umí nejlíp.

FRANĚK: Když bude Matěj zpívat –

MATĚJ: No, snad to nejde o krk!

(Zpívají národní písně, při kterých je chvillemi sbor doprovázen.)

VÝSTUP DRUHÝ

ŠVANDA *v poloměstském obleku.* PŘEDEŠLÍ.

ŠVANDA: He, hospodo, džbánek piva!

NALEJVÁČEK: Hned jsem tady, jen to fikne. *(Běží ven.)*

CHASA: I hlele, Švanda! Švanda je tu!

VOCILKA *(sebou trbne)*: Kýho čerta!

ŠVANDA: Dobrého zdraví, hoši! Dobrého zdraví, kamaráde, – i kýho džábla! Jakkpak ty sem přicházíš, podšívko?

VOCILKA: Se svou vlastní ekvipáží! Služebníček – těší mě –

ŠVANDA: Hoši, vyvaldujte mi tenhle měch. Já vám budu za to celou noc hrát.

CHASA: I proč ne, to se může stát! *(Vstávají na něj.)*

VOCILKA: Lidé mějte rozum! *(Couvá za stůl a chopí se své trubičky.)*
Zpátky, já tu mám nabitě pistole a nerozumím žertu.

ŠVANDA *(se směje)*: Tedy toho nechte! On to naposledy přece nejlíp se mnou myslil, – ačkoli se to neokázalo!

VOCILKA: To je moudré slovo! Arci že jsem to nejlíp myslil. Copak je princovství náká maličkost? Že to sklaplo, za to nemůžu.

NALEJVÁČEK *(přinese džbánček)*.

VOCILKA: Pane hospodský, mně taky ještě žbánček! *(Sedne si k Švandovi.)*

ŠVANDA *(se směje)*: Ale řekni mi, šibenčníku, jakpak jsi tenkrát vyváz?

VOCILKA: Oh, tuze dobře! Ti lidé byli samy komplimenty, chtěli mě pořad ještě zdržovat, – ale já že ne, protože vám takový škandál udělali, – a ztratil jsem se jako stín.

ŠVANDA: A potom?

VOCILKA: Potom jsem šel zpytovat cizí krajiny – až jsem konečně celou společnost veselých lidí natrefil.

ŠVANDA: Samých sekretářů – ne?

VOCILKA: Oh, mezi téma byly také princezky a princové. Však uvídíte, mám jich několik ještě tamhle v truhlíci.

ŠVANDA: V truhlíci?

VOCILKA: Já měl už v koflíbce ukrutánskou lásku k svobodnému umění, a proto jsem si pořídil konečně celou bandu kunštýřů.

ŠVANDA: Kunštýřů?

VOCILKA: Komedii s pimprlaty.

ŠVANDA: Hahaha!

VOCILKA: Na počátku se mi také dařilo; ale poněvadž nyníčko i při tom kunštu jeden druhému na kobylce sedí, tedy se mi stala konečně malá mrzutost – a já musel nechat celou společnost i s maminama na poslední štači v prezónu – sotva že jsem uplách s malou truhlíčkou, kde mám ještě princezku Alcestu, doktora Fausta, Don Šajna, pimprle a několik čertů. – Ale což mluvím pořád o sobě, povzte mi raději vy, jak jste sem přišel, co zde děláte – a jak to zde vydržíte?

ŠVANDA: Já? A cožpak mi zde schází? Neslyšel jsi ještě o strakonickém dudákoví?

VOCILKA: Slyšel; ale nemohlo mi napadnout, že by to byl můj slavný koncertista.

ŠVANDA: E, houby koncertista! To bylo živobyti jako z cuků a koudele – žádné radosti.

VOCILKA: O, jen jsme měli zůstat dýl pohromadě – to byste byl viděl!

ŠVANDA: Možná, že bys mi byl notně zrak vytřel! Já nechal tedy svět světem bejt – a vandroval jsem domů. Kdo mě potřebuje, však on mě najde; mým dudám se nevyrovná žádná muzika.

VOCILKA: A hodláte zde zůstat?

ŠVANDA: Do smrti.

VOCILKA: To je škoda.

ŠVANDA: Proč?

VOCILKA: Já bych měl špekulaci.

ŠVANDA: Ty?

VOCILKA: Abyste šel se mnou do kumpanie. Vy byste moh pcníze shánět – a já rozžánět. Ale vy jste bezpochyby ženatý?

ŠVANDA (*ovyskocí*): Chceš, abych ti dal jednu od ruky? Nevíš, darebo, že mi na tvé lhaní Dorotku zavřeli?

VOCILKA: No, snad ji nedržíjí podnes v klepotech?

ŠVANDA (*smutně*): Ach, ba ještě, anebo víbůh, kde bloudí a cestu nalézt nemůže –

VOCILKA: Snad abyste jí dal do novin nebo vyububnovat!

ŠVANDA: A když si na to vzpomenu – to cítím, že můj život za nic nestojí – a že je nejlíp, když ho probiju, – někdy bych si oči z hlavy vytrhal! He, hospodský, nalezte! (*Sedne zase.*)

NALEJVÁČEK (*odejde se džbánkem*).

VOCILKA: Vy jste odešel z té indiánské země tedy samotén?

ŠVANDA (*dá se do smíchu*): I ba – já ani sám nevím, jak jsem vyváz; bylo ti to k prasknutí! Mně se zdá, že mi chtěli vystrojít šibeniční houpačku; ale když pro mně přišli, hrál jsem si právě z dešperace mou zamilovanou – a chlapíci, místo co mě měli lapnout, začli poslouchat, smát se a tancovat, a já jakoby nic skrze ně a dál, a nežli jsem si pomyslíl, byl jsem za městem.

VOCILKA: Což? A to všechno jenom skrze dudy? Ne, to by jaktčživ žádný neřek, co takový měh a nepatrná píšťala umí.

ŠVANDA: I co píšťala! To můžeš do jiné dějmat, až ti oči potečou, však to z ní nevydejmáš, co já z této. Alhá, to ty koukáš, vid? Ó, já taky dlouho nevěděl, co to je; ale když mě drželi v pasti, to jsem tomu přišel na klouby.

VOCILKA: Kýho džábla! (*Vstane.*) Aby to byly nějak divotvorné dudy! za našich časů – Pardie, na mne přicházejí taškárské myšlenky.

ŠVANDA: No, copak tam obcházíš, jako by tě byl někdo kous? Pojď pít! Či nemáš chut?

VOCILKA: Oh, a jakou – kdybys věděl nač.

ŠVANDA: Pij, je ti přáno, – a chceš-li, zůstaň u mne; já nemám beztoho žádného, kdo by to upřímně myslil, – a jsem přece rád vesel –

VOCILKA: Na mne se můžete spolehnout!

ŠVANDA: Já vím –
 VOCILKA: Hradý můžete na mně stavět!
 ŠVANDA: Dorotka se mi nevrátila, – ačkoli jsem nejvíce jenom skrze ni domů pospíchal –
 NALEJVÁČEK (*u olěna*): Toť jsem přece blázen! Mám cink nebo ne-vidím?
 ŠVANDA: Copak?
 NALEJVÁČEK: Tuhle mi bylo právě, jako bych je byl na kopečku viděl.
 ŠVANDA: Kohopak?
 VOCILKA: Šenkýřské svědomí s konývkou.
 NALEJVÁČEK: Kalafunu s tou holkou!
 ŠVANDA: Cože povídáte? Kalafunu – Vocilko, drž mě, ať nepadnu! A viděl jste dobře?
 NALEJVÁČEK: Alespoň se mi to zdálo.
 ŠVANDA: Ach, kžž se vám to vyjeví!
 VOCILKA: To by bylo ambo – a mne k tomu tenno!
 ŠVANDA: Vocilko, dej mi hubičku! Je-li tady Dorotka, – já nevím, co ti udělám, – ach, já se držím sotva na nohou.
 VOCILKA: Já se půjdu zeptat –
 ŠVANDA: Ne, ne, já si musím tu radost sám udělat! Ty se zatím raduj – skákej, cekretáři! Hospodský, nalevejte – já dnes všecko platím! Ať se to opije – mně tancuje hlava už také vrtáka. (*Odejde.*)
 VOCILKA: A tohle by mi teď scházelo! Já si dělal už královské plány. Ty dudy musejí bejt moje – jen kdybych mohl dudáka někam stranou dostat – žádný mě tu nezná – dal bych mu jednu – arci, Vocilko, je to taškárství! – e fuj! kdopak to bude tak jmenovat! Teď panujou samé fortele. Fortel je poklička, pod kterou se všechno skrčí.

Píseň

Přítel si namluví bohatou holku,
 musí však na cestu světem se dát;
 uvede nevěstě přítele k spolku,
 ten prej se bude s ní těšit a hrát;

přítel ji těší, o ano, a silně,
 sedí s ní celé dny, domlouvá pilně,
 a když chce první pak svatbu již mít –
 dostane kvínde a může s ním jít –
 všecko se musí jen s fortelem díť.

Jurista běhá už na dvacet roků,
 měl by dost hubenou službičku rád;
 posléz je od cíle jen deset kroků,
 má se už placeným topičem stát.
 S radostí hlásá to příteli svému,
 ten ale běží hned k představenému,
 a když chce první pak vidle už vzít –
 má prej si jen jinou pec vynajít –
 všecko se musí jen s fortelem díť.

Spekulant nahučí přátelům uši,
 aby je o hodné sumy ofouk;
 kupuje akcie, zapíše duši,
 třebaš i sirotčí peníze stlouk;
 najednou řekne, že nemůže platit,
 dá upsat paní své, co by moh ztratit,
 a když chtěj přátelé náhradu mít –
 můžou si ostrižky z bankrotu vzít –
 všecko se musí jen s fortelem díť.

S fortelem kupec teď kramáře tlačí,
 hokyně přeplatí hokyni kram;
 všecko se tiskne, že kapsa div stačí,
 fortel má na světě největší chrám.
 Už také pivo nám s fortelem vaří,
 mouka se na parní mlejnici dává,
 jen aby v tom chtělo fortele být –
 bysme to mohli vše lacino mít –
 jen to se nechce i s fortelem díť.

UŽ i ta čeština k forteli bývá,
mnohý ji pěstuje pro hohý zisk;
sem tam i nápis na krámě visívá,
kde ještě človíček česky nepísk;
mnohý zas horlivě vše české chválí,
div že si ubožák jazyk nespálí;
chčeš-li na příčinu chvály té jít —
filuta chce za to kus chleba mít —
všecko se musí jen s fortelem dít.

PROMĚNA

Chudobná světlice.

VÝSTUP TŘETÍ

KORDULA s *nuši*, *vede* LIDUŠKU, FRANTÍK a KACENKA *před*
ní s uzlíky na rukou; pak HONZÍK.

FRANTÍK: Tu se podívej, co jsem dostal mouky! Teta povídala, abys
napekla dolků, maminko!

KACENKA: A mně nasypala knotra jahel! To bude kaše, vid'?

KORDULA (*stává nuši na stůl*): Kdepak je Honzík? Musí mi něco
roznést.

HONZÍK (*vejde s otepí dříví*): Ach, pozdrav pámbůh, maminko! Jste
už z Písku doma? Já byl na dříví; to budeme mít na dva dny.

VÝSTUP ČTVRTÝ

KALAFUNA s *vakem na zádech*. DOROTKA s *tanečkem*.
PŘEDEŠLÍ.

KALAFUNA (*otevře dveře a zastaví se mezi nimi*): Dobrého zdraví
vespolek!

DĚTI: Tatiněk, tatiněk! (*Běží k němu a věší se na něj*.)

KORDULA: I ty zlopověstný — (*Najednou se ale od něho obrátí a
obírá se nuši a uzlíky*.) A ne a ne! a kdybych se měla zalknout!

KALAFUNA: Pozdrav bůh, děti, — pozdrav bůh, ty moje kachničko!
Co děláš, Frantíku? Poslouchaly jste?

DĚTI: Poslouchaly.

KALAFUNA: Tak! Medu jsem si líznul — teď půjdeme kousat puškovo-
rec! (*Bližší se k ženě*.) No, pozdrav tě ruka páně, Kordulo!

KORDULA (*na něj nedbá*).
 KALAFUNA: Stará, – já udělal hloupý kousek, ale vždyť bude zas všechno dobře – já ti to nyníčko nahradím.
 KORDULA (*praší balíčkem, jež má právo v ruce*): Nu, pěkně se vítáme, panenko! Už jsme se proběhli? Co? Už nás bolí nohy? Přišli jsme si odpočinout? – Zde není místa, panenko, – zde bydlí chudá, opuštěná, ale poctivá žena! – Zde není ani kde sednout – hledejme si hnízdo jinde. (*Jde zase k níši.*)
 KALAFUNA: (*mluví zatím s dětmi*): No, jакpak, Dorotko? Sedněte si, sedněte! He, Frantíku, podej židličku! – A odložte, jako doma. Až přijde moje stará, ona vám hned něco ustrojí.
 KORDULA (*se rozžikne*): I ty nestydatý – (*Rozběhne se na něj, opět ale obrátí a sem tam šuká.*)
 KALAFUNA: No – a jакpak to bude se mnou děti? Nepomůžete mi sundat ranec?
 DĚTI (*se na něj brnou*).
 KALAFUNA: Počkejte – jen pozor!
 KORDULA: Frantíku, – sem poď! – Slyšíš?
 FRANTÍK: Hned, maminko, hned!
 KORDULA: Honzíku, mám pro tebe jít?
 HONZÍK: Já už jdu.
 KALAFUNA: Pozor – je tam také něco pro vás – tak a teď mi sem dejte mou starou židli, jestliže jste ji nedali zatím židovi – hehe!
 DĚTI (*přísoupnou doprostřed starou lenošku*).
 KALAFUNA (*se pobodně posadí*): Tak – po tom se mi už stejskalo! Všude dobře, doma nejlíp – to si pamatujte, milé děti! A poněvadž jste maminku poslouchaly – je-li to pravda –
 DĚTI: Je to pravda! (*Oblíží se po matce.*)
 KALAFUNA: – tedy vám musím hned nějakou radost udělat.
 FRANTÍK: Dáš mi permíkového panáka?
 KALAFUNA: Dám, holečku, – třeba dva.
 KAČENKA: Mné taky!
 KALAFUNA: I to víš! – a nyníčko poslechněte. Vidíte – já jsem od vás odešel – a nic jsem vám neřek – vy byste byly plakaly – a to by mě bylo bolelo – a maminka by byla taky plakala –
 HONZÍK: Ona plakala beztoho!

KORDULA (*se utrbne*).
 KALAFUNA: – anebo by byla hubovala.
 HONZÍK: Ona hubovala beztoho!
 KALAFUNA: To ze samého strachu, že se mi ve světě něco stane; – nebo vidíte, ona mě má tuze ráda –
 DĚTI (*se obližíjí*).
 KALAFUNA: – a já ji mám taky rád – a proto jsem šel do světa, – abych něco vydělal a něco jí přinesl.
 KORDULA (*posloucbá*).
 KALAFUNA: Ona se mezitím bezpochyby také tahala.
 HONZÍK: Oh, a jak! Dělal posličku a časem byla hrozně smutná.
 KALAFUNA: Podívej se! No, však já ji to nahradím! Až tedy přijde domů –
 KAČENKA: Ale vždyť je maminka do-
 KALAFUNA (*ji začpe hubu*): Až tedy přijde domů, poběhnete jí na-proti a budete křičet: Tatínek je tady – a myslil na tebe – a dělal muziku – a tuhle ti přinesl (*vymáá plný sáček a cinká jím*) pytlíček tolarů a něco zašil ještě do kabátu – na, tu máš, maminko, buď veselá a měj ho ráda.
 KORDULA: Přestaň, přestaň, muži, – to mi utrhne srdce! (*Běží k němu a padne mu okolo krku.*)
 KALAFUNA: I podívejme se, maminka je už doma!
 DĚTI (*skáčou kolem*): Hejchuchú!
 KORDULA: Nehněvej se, Kalafuno, že jsem prve tak –, ale já bych neměla vším právem půl leta na tebe promluvit –
 KALAFUNA: Arci, arci – hehe, pokuta musí být.
 KORDULA: Ale – kdepak máš ty peníze?
 KALAFUNA: Tu jsou, stará, – uvař si je, upeč si je, dělej s nimi, co se ti líbí, – a budeš-li při tom ještě dvě pilné ruce potřebovat, – tuhle jsem ti přivedl pomocnici – nemá toho štěstí nazbyt.
 KORDULA: I jak myslíš, milý muži! Má-li se Dorotka mezi cizími potloukat, ať zůstane u nás; když pánbůh tak dlouho pomáhal, pomůže teď také. Nehněvejte se, Dorotko! To víte, když má člověk něco na srdci –
 KALAFUNA: I nech toho, stará, – a poslechni; copak to povídají lidé o Švandovi?

KORDULA: I s tím člověkem je boží dopuštění! Co by ten už mohl mít, co je nazpátek, – darmo povídat! Ale on to zas všechno protože; večer vydělá, do rána prohejří.

VÝSTUP PATY

ŠVANDA. PŘEDESLÍ.

ŠVANDA: Je to pravda? A, tu jsi opravdu, Kalafuno, – o nehněvej se, ale kde jsi nechal Dorotku?

KALAFUNA (*boží blažou*).

ŠVANDA (*běží k ní*): Dorotko!

DOROTKA (*jež byla celou minulou scénou tiše seděla, vstane a chce odejít*).

ŠVANDA (*ji zastoupí cestu*): Dorotko!

KALAFUNA (*stranou k ženě*): Stará, nechme je mezi čtyřma očima! Chlapík nám vyvedl sice zpropadený kousek a zasloužil by – ale my z toho také šťastně vyklouzli, a já se nerad hněvám, to víš, – a dnes bych se rozdělil s celým světem o srdce – hehe, a té holce nebude také na škodu, když jí zlost trochu ulehne. Pojďte, děti, půjdeme do komory, uvidíte, co jsem vám přinesl. (*Vezme mezitím ruce a odejde se svými*).

ŠVANDA: Dorotko, podívej se na mne a poslechni!

DOROTKA (*oči k němu nepozvedne*): Co chceš ode mne? Mezi náma přestala všechna rozprávká.

ŠVANDA: Já chybil hanebně – přiznávám se – já byl dareba, – ale to bylo návodem –

DOROTKA: Mlč; ty by ses byl na to chladně díval, kdybych byla tu chvíli umřela.

ŠVANDA: Ne, to nevěž, já tě měl ustavičně rád – také jsem toho hned lítaval – ach, jen mi odpusť a všechno bude zas dobře.

DOROTKA: To bude dobře pro tebe! Já nemám žádný spolek s nevěrníky a hejřilci. Vyhledej si tovaryše sobě rovný; já nechci o tobě nic vědět.

ŠVANDA: Dorotko, nevyčítej mi nynější život; to je samá žalost, – protože ty zde nebyla.

DOROTKA (*se k němu obrátí*): Ano, tak vypadají lidé, co mají žalost. Ti se toulají celý den po hospodách, tropí divé kousky, jakož nám hned na cestě vypravovali –

ŠVANDA: Já toho nechám, Dorotko, – o, teď bude všechno jinak – teď mám zase tebe.

DOROTKA: To si nemyslí. Já ti nevěřím. Rozkoš tohoto světa jsem pochovála, musím si alespoň radost budoucího zachovat.

ŠVANDA: Dorotko, já nemám žádného na světě, to víš; moje matka – ach ta ubohá – o té ani nevím, kam se poděla, – ó Dorotko!

DOROTKA: Jdi svou cestou a na mne nemysli; já nejsem pro tebe na světě. Jdi, já se budu za tebe modlit, a uslyším-li jedenkrát o tobě něco dobrého, tedy zavřu ráda oči.

ŠVANDA: Dorotko, ty bys mě nemohla takhle odbejvat, kdybys mě byla kdy milovala.

DOROTKA: Kdybych tě byla milovala? – Ó jdi, jdi! Ty jsi zlý člověk, já s tebou nechci obcovat.

ŠVANDA: Tak? Ty se nechceš tedy už udobřit? Chceš se hněvat do smrti?

DOROTKA (*tiše před sebe*): Já se nehněvám, já jenom nechci s tebou být.

ŠVANDA: Pro jedinou chybu?

DOROTKA: Pro jedinou – ale takovou, že může věrné děvče o rozum připravit. Jdi, já ti nevěřím. Jak si mě nechal darmo volat, tak nechám také tebe mluvit.

ŠVANDA: Ale což kdybych učinil, že bys mohla zase uvěřit? Dorotko, usměješ se potom na mne?

DOROTKA: Jdi jen svou cestou!

ŠVANDA: To je tedy celé moje utěšení? Na všechny moje prosby a sliby všechna odpověď? Ó, vždyť je dobře! Jen se tedy hněvej – hraj si na pyšnou princeznu – až se tím hněvem třeba zalakneš; však z toho nebudeš mít zlaté ovoce.

DOROTKA: Já nedychtila nikdy po zlatě.

ŠVANDA: A jen abys věděla! Teprva budu hejřit – teprva budu divé kousky vyvádět, jen abych ležel brzo na prkně, – a když mě

ponesou na hřbitov, – tedy se přijď podívat – a rozvesel se, zasměj se – (již skoro s pláčem) potom budeš mít vyhráno. (Odběhne.)

DOROTKA (jako by chtěla za ní): Švan – (Zastaví se.) Děj se vůle páně – já jinak nemůžu; jestli se nepolepší sám od sebe, – nechci mít ovazek se zlymi. (Mezitím se pomalu přitmělo.)

VÝSTUP ŠESTÝ

ROSAVA. PŘEDEŠLÁ.

ROSAVA (venku): Dcero Trnkova!

DOROTKA: Co jest? Kdo volá?

(Okno se otevře a u něho stojí v záti večerních červánků Rosava v černém rouše, blavu otočenou červeným šátkem.)

ROSAVA: Neznáš mě již?

DOROTKA: Ha, jestli mě nemámí soumrak a podivný šat, – tedy jsi –

ROSAVA: Tvoje přítelka.

DOROTKA: Pojď dál!

ROSAVA: Nesmím; ohniště je umeteno.

DOROTKA: Ó nebesa!

ROSAVA: Nestrachuj se!

DOROTKA: Ty jsi –

ROSAVA: Divá žena – ano, z mateřské lásky k tvému milenci. Ó nepouštěj ho – a vyveď z nebezpečenství. Vidím, že ho posud miluješ.

DOROTKA: Což mu hrozí?

ROSAVA: To nesmím vyjavit;

ale dnešní noc jej buďto zchvátí,
nebo v novozkvětlý život vrátí.

Nemysli teď na své žaly,

udus hněvu divé paly,

nech květ lásky propuknouti,

sladkým smířením se dmouti –

ach, já nesmím napomínat! –

Ale spas jen duši milenou!

DOROTKA: Ale jakpak? Kde ho najdu?

ROSAVA: O půlnoci na popravěšti! (Zmizí.)

DOROTKA: Běda mně, co jsem to slyšela? Co to znamená? Ó Švando, Švando, i tenhle můj nový strach máš na svědomí. Co mám počít? Osvět mě jiskrou své moudrosti, nebe, mám jej hledat a varovat? – A když ho nenajdu? Když neposlechne? – Ha, to je blesk tvé milosti! Ano, k starému Tomášovi poběhnu, ten je zkušený, bohabojný člověk a mluvil s otcem o věcech, které se dějí času nočního, že mi někdy srdce trnulo! – Ach ty hvězdo lesknavá, ty věrná přítelkyně lásky, pomoz mi ho hledati. (Odběhne.)

PROMĚNA

Krátký les. Noc.

VÝSTUP SEDMÝ

ŠVANDA. VOCILKA.

VOCILKA (*přibývá si z rosočkové flašky*): Jen vesele, milý Švando!

Copak se ti může stát? A kdyby to šlo o krk – vem to neš – holka za to stojí – holka je jako míšpule. (*Mlaskne st.*)

ŠVANDA: A víš to dozajista, že dnes o půlnoci to koření kvete?

VOCILKA: Dozajista – a když se nám holky jenom dotkneš, musí se za tebou fantit. To je podle receptu mé nebožky báby. (*Pije.*)

ŠVANDA: Ne že bych o ni stál' – ale teď se budu mstít.

VOCILKA: Ano, mstí se, dej jí co proto.

ŠVANDA: Zfantit se musí, zbláznit, potříhat – já si jí ani nevíšimnu. Já ji naučím.

VOCILKA: Dobře máš. Zavdej si. Čím více ženskou tejráš, tím větší zásluhy. Teď ale pojďme, až přijdeme na místo. (*Stranou.*) Tady mu nechci tu řafku ještě dát a s dudama pak upláchnout; jsme ještě blízko veřejné cesty, někdo by se mohl k tomu hodit – tu máš, tu už někdo leze! Kdo to?

VÝSTUP OSMÝ

TOMÁŠ. PŘEDEŠLÍ.

TOMÁŠ: Ve jménu Páně – starý Tomáš ze Strakonice. Ale kdo jste vy?

ŠVANDA: Dobrého zdraví, tatíku! Já jsem Švanda.

TOMÁŠ: Ty? A co zde děláš tyhle časy? Zde jsou pustá lada, zde není hospody.

ŠVANDA: Mám tu řízení.

TOMÁŠ: Tak pozdě na noc?

ŠVANDA: Nu, vždyť jsi tady také!

TOMÁŠ: Mne vede tady cesta k domovu, tvoje ale tady neběží.

ŠVANDA: To nevíš; hled' jenom na svoji.

TOMÁŠ: Švando, dnes je svatojanská noc, dnes není radno v temnotách se toulat – otvírají se dílny tajemných mocností –

VOCILKA: – a vyvádějí kousky, že dostávají děti psoteník a staré baby trháni.

TOMÁŠ: Co je to za člověka, že se může tak rouhat? Varuj se ho, Švando! Já tě můžu napomínat – já tě učil brát píšťalu do ruky –

ačkoli jsem se nenadál, že si takového žáka vycvičím.

ŠVANDA: Jakého?

TOMÁŠ: Ó, však ty mi rozumíš!

VOCILKA: Ale copak jsme si vyšli postní kázání poslouchat? Pojď, příteli, – škoda každé chvíle.

TOMÁŠ: Suň! Památkou tvých pobožných přestouň tě volám –

VOCILKA: I nech spát, co spí; my si hledíme života. (*Vleče Švandu pryč.*)

TOMÁŠ: Synu, poslyš! (*Klopýtá za nimi.*)

VÝSTUP DEVATÝ

DOROTKA, pak zas TOMÁŠ.

DOROTKA: Nezněly tu lidské hlasy? Já nevím, kde se nacházím! Hlava mi jde kolem – před očima hustá mlha – nikoho jsem nemohla dopadnout –

TOMÁŠ (*se vrací*): Nadarmo – hlas můj zaniká větrem.

DOROTKA: Kdo je to zde? (*Běží k němu.*) Ha, Tomáši, jste to vy?

TOMÁŠ: A ty – Není to hlas Trnkovic Dorotky?

DOROTKA: Je, je!

TOMÁŠ: Ty jsi již doma, nešťastné děvče?

DOROTKA: Ode dneška.

TOMÁŠ: A co děláš tady?

DOROTKA: Vás jsem hledala.

TOMÁŠ: Mne?

DOROTKA: Abyste mi poradil. Švandovi hrozí nebezpečí.

TOMÁŠ: Jak to víš?

DOROTKA: Podvečer byla u mne žena – ta mě vybízela k pomoci – o půlnoci na popravěště.

TOMÁŠ: Co pravíš, nešťastná? Dnes? Jaká to žena? Znáš ji?

DOROTKA: Znáám i neznám. Když mi Švanda odešel, zjevila se mi co lahodná těšitelka i dovedla mě za ním, – dnes jsem v ní poznala dívou ženu.

TOMÁŠ: Nebesa, teď všemu rozumím. Teď vím, co v jeho dudech vězí, – ano, tomu se ode mne nenaučil – teď vím, kdo jej našemu lidu podstrčil; on je dítě lesní panny – a divé ženy vylákají dnes nočního tuláka na své hody.

DOROTKA: Neskončený! – A což mohu pro něj učinit? Raďte, já vím, že jste s nebožtříčkem otcem o tajných věcech mluvil –

TOMÁŠ: Divé ženy mu neuškodí, – ale jestli ho dostanou půlnoční duchové do kola a on z něho nevyvázne do kuropění, – tedy zahyne na těle i na duši –

DOROTKA: Ne, ne, to na mne neupaluj, Pane na výsostech –

TOMÁŠ: – a jen čistá panna ho může zachránit. Máš-li tolik zmužlosti, aby ses přiblížila ke kolu, tedy jej zachováš.

DOROTKA: Zmužlosti mám – vždyť se tu jedná o duši! Nepokládej mi to za hřích, Slitovníku! – Jenom aby nezahynul, nežli se polepší, odvážím se na to divé dílo – na sebe při tom nemyslím, Pane na nebi! Vediž kroky mé, – abych v temnostech neklesla. (*Odběhne.*)

TOMÁŠ: Osvět cestu její, – aby cíle dospěla. U popravěště! To je odlehlé místo vprostřed lesa, před sta lety vylévala se tam lidská krev – nu, dejž Otec nebeský, aby tam dnes žádná krůpěj krve nazmar nepřišla. (*Odejde.*)

PROMĚNA

Jasně ozářený prostor – jako v krásné zahrádě. Strakatina maškar. Vše jeví divokou veselost.

VÝSTUP DESÁTÝ

DIVUKA. MIHULICE.

DIVUKA: Poslaly jste mu několik bludiček naproti?

MIHULICE: I toť víš! Ale ty nemohly nechat dovádění a vodily ho chvíli za nos. Teď ale musejí už přijít.

DIVUKA: Však je čas! Hostům se stejská po muzice.

MIHULICE: Copak dělá jeho mamička?

DIVUKA: Tamhle sedí na mrše a skuhrá; snad bude chtít synáčka chránit.

MIHULICE: To půjde pro vodu s cedníkem.

VÝSTUP JEDENÁCTÝ

ŠVANDA s dvěma maškarami. PŘEDEŠLÉ.

MAŠKARY: Hejsa, tu je muzika!

ŠVANDA: Ale s dovolením – kampak jsem to přišel? Totě jako ňáká reduta!

DIVUKA: Hola, dudáku! Okaž, co umíš! Budeme-li spokojeni, do-
staneš tučnou vejšlužku.

ŠVANDA: Já můžu za sebe stát; jen aby potom také za to stálo,
co mi tady nadělíte.

MIHULICE: Nevíš, jaká společnost tě pozvala? Ta ti nezůstane
nic dlužna.

ŠVANDA (*se obližjí*): Jen kdybych tu měl tu zpropadenou Vocilku! Ale ve tmách jsem ji ztratil.

(*Mezitím jej uvedou doprostřed na povýšené sedadlo. On počne brát divoký galop, hosté ho tančují v několika kolech, pak divě skrz naskrz, ku konci počne bit hlubokým tónem dvanáct – a při poslední ráně zhasnou všechna světla, tančující zmizí, až na prostřední okolo Švandy, ježto jako duchové dále tančují. – Scéna promění se v pustou krajinu, země se otvírá a z ní vystupují duchové, též okolo Švandy v kolo sestupující, takže nemůže tento ven. Kolem pustá tma, kde stála světla, viděti sovy, jichžto skřehot se chvillemi ozývá.*)

VÝSTUP DVANÁCTÝ

DOROTKA. PŘEDEŠLÍ.

DOROTKA (*zabídné kolování duchů, ztrme, zmuži se, pozvedne ruce k nebesům, běží dozadu, tam zvolá*): Ve jménu Páně!

(*Skočí do kola, ucívá Švandu a vleče ho z kola až kupředu. Duchové se rozprchají a za milenci naplní se krajina mlhou.*)

ŠVANDA (*klesne Dorotce k nohám*).

DOROTKA: Vzpamatuj se, Švando, – jsi ochráněn!

ŠVANDA: Oh, moje Dorotko!

DOROTKA: Pryč, seber sílu, – ať přijdeme mezi lidi –

ŠVANDA: Ó nech mě dříve, abych ti ruce a nohy ulíbal, ty jsi můj strašný duch – a dělej co dělej, teď se od tebe nehnu. Starat se budu o tebe –

DOROTKA: Starěj se sám o sebe, pomysli na duši a – nech hejtrivého života.

ŠVANDA: I to víš, raději budu brambory okopávat, ale ve dne – v noci zůstanu v posteli – dneska jsem dostal za vyučenou – a ty zlořčené dudy pověším do komína.

DOROTKA: Zahod' je raději, abys je ani neviděl, – abys nepad zase v pokušení! Ja budu naši vrchnost prosit, aby tě udělali hajným, – kus políčka mám také –

ŠVANDA (*vyskočí*): Ó Dorotko, moje zlatá Dorotko! Jdi si ke všem všudy, ty zpropadený mčchu, – beztoho vězí v tobě deset starých ďáblů. (*Hodí jej na zem – vtom zazní povětrím vrískavý souzvuk.*)

VOCILKA (*za scénou*): He, Švando, kamaráde!

ŠVANDA: Ach, tu je můj cekretář! Jen dál!

DOROTKA: Ten člověk je také tady?

ŠVANDA: Oh počkej, tomu dám teď trumf, že potáhne.

VÝSTUP TRINÁCTÝ

VOCILKA přiklopýtá. PŘEDEŠLÍ.

VOCILKA: Jsi ty to, kamaráde? – Ale to je zlořečná hloupost! – Ty proklaté bludičky mě celého pomátly – já tě hledám, volám, točím se jako vrtohlavý beran – a on zatím tady – oh, to věřím, to bych taky doved.

ŠVANDA: Tedy jdi a vyhledej si něco.

VOCILKA: I to nemá naspěch – já zůstanu zatím u tebe.
ŠVANDA: Já nebudu mít nynčko času – a ty uděláš nejlíp, když půjdeš s princeznou Alcestou a doktorem Faustem zase do světa.

(*Obrátí se k Dorotce a mluví s ní.*)

VOCILKA: Ale kamarádčku, co ti to napadá? Pomysli jen, slavný koncertisto, – moje upřímnost – (*kopne do dud*) – copak je to – kýho čerta! On sundal dudy, aby moh zatím objímat, – Vocilko, teď práskni do bot – teď jsou divotvorné dudy tvoje. (*Cbechtá se.*)
Vždyť já říkám, láska je matka mnohé hlouposti, – a dokud je hloupost na světě, – to se chytrá hlava neztratí! (*Uplácne.*)

DOROTKA: Nu ano, ano – já ti věřím – ach, ty nevíš, co bych pro tebe učinila! Teď ale pojď, ať přijdeme k domovu.

Háj. Mezi stromovím nížko a vysoko LESNÍ PANNY. Uprostřed na oblakovém voze LESANA. Pod ní ROSAVA co divá žena. Všechno se leskne v nejranějších červánkách.

VÝSTUP ČTRNÁCTÝ

LESANA: Blaze tobě, děvo milující,
nad zlou mocí spasně vítězíci!

Rosavo, tys na milost tu vzatá -

(s Rosavy spadne roucho, ona se vzpřímí jako polednice)

jsemtě láskou věrné děvy jatá.

Pečuj o syna dle péče matky,

pomohu, by vzrostly jeho statky,

a když volno po zemi ti kráčet,

můžeš k němu vždy své kroky stačet!

ROSAVA: Ó můj synu!

ŠVANDA: Milá matko!

ROSAVA: Dcero!

DOROTKA: Jak? - Ty, paní -

ROSAVA: Nestrachuj se, bude to jen k tvému prospěchu.

Jakož se tam z temna luna vine

nově narozený den,

takž i vám teď nový život kyne,

sladkou láskou oblažen!

(Mezi touto řečí zardí se celá krajina nejpínější zotí. - Rosava stojí mezi Švandou a Dorotkou u srdečném skupení - a nad nimi bnou se panny s Lesanou jako k odletu; mezitím zni jich sbor a opona se po zvozna spouští.)

STRAKONICKÝ DUDÁK - PŘEDZVĚST REVOLUČNÍHO
ROKU 1848

Tylův Strakonický dudák byl psán v roce 1847. Prvního představení 21. listopadu toho roku se zúčastnilo nebyvalé množství obecnstva. Mezi prvními 1260 diváky bylo jistě i mnoho těch, kteří potom v červnu 1848 stavěli barikády.

Není náhodné, že Strakonický dudák vznikl právě na prahu revolučního roku 1848, tedy v období, kdy revoluční síly narůstaly. Tyl, přední bojovník národně osvobozovacího boje, svou hrou tomuto růstu pomáhal. Ukázal v ní prostě venkovské lidi v jejich vztahu k domovu, k národu, k vlasti a upozornil na jejich morální převahu nad panským světem ciziny a nad jeho přísluhovači. Tím, že ukázal sílu českého lidu, přinášel vlastně důkaz, že lid je jádrem národa, že osvobozovací zápas nelze vybojovávat bez něho, bez jeho věrnosti a lásky k vlasti, že jen lid je zárukou šťastné budoucnosti.

Mladá generace, k níž Tyl patřil, šikovala se k osvobozovacímu zápasu už od třicátých let. Její zbraní byla především literatura. V důležitých podmínkách třicátých a čtyřicátých let, kdy bylo rdoušeno všechno pokrokové, vyslovovala ideál svobody, povzbuzovala vlastenectví, vedla český lid k pocitu sebevědomí.

Tyl vyšel z lidu a pro lid žil a pracoval celou svou usilovnou činností jako spisovatel a redaktor. Organizoval společenský život a divadlo a pomáhal připravovat revoluční rok 1848. Demokratické ideály roku 1848 bránil pak svými hrami a články v novinách i po porážce

povstání. Strakonickým dudákem začíná právě svou slavnou řadu dramatických báchovek a revolučních historických dramát.

IDEA STRAKONICKÉHO DUDÁKA

Strakonický dudák oslavuje český lid, jeho vítězí sílu, lásku a obětavost. Zároveň také ukazuje, že peníze porušují vztahy mezi lidmi.

Na osudu hlavní postavy ukazuje Tyl, jakým nebezpečím je touha po penězích a omámení „velkým“ světem ciziny. Na postavě Vocilkově dotvrzuje nízkost těch, kteří jsou ochotni sloužit každému, kdo zaplatí. Tylova národní báchořka mluví proti všem, kdo jako Vocilka jsou ochotni dát cizině přednost před vlastí, proti světoobčanům (kosmopolitům). Vtroucí cit lidových postav vítězí nad mocí peněz a nad pochýbným leskem ciziny. K Dorotce a Švanda. Z jeho úst zní národní zkušenostech přidružuje ke konci i Švanda. Z jeho úst zní národní hrdost, když říká (III. jednání, 2. výstup): „V cizině jsem nebyl doma. Já nechal tedy svět světem být a vandrovat jsem domů. Kdo mě potřebuje, však on mě najde; mým dudám se nevyrovná žádná muzika.“

V plném souhlase s myšlenkou díla je i báchorkovitý svět víl. Matka Rosava je vlastně zosobněná česká příroda, jež svému synu vdechuje do dud kouzelné umění. Ochraňuje jej před nebezpečím ciziny a dává mu obětavě všechno.

POSTAVY – TYPY ČESKÉHO ŽIVOTA

Ideu nesou svým jednáním, svými vzájemnými vztahy a svým poměrem k domovu a k světu postavy. Každá tvoří určitý český typ a všechny dohromady osvětlují některé rysy české národní povahy.

Ústřední postavou hry je *Švanda, nositel lidového nadání*. Má dobré srdce a je schopen vroucího citu. Je podnikavý – symbol české podnikavosti, říká Zdeněk Nejedlý – a důsledný při uskutečňování svých plánů. Ve svých úmyslech se nedá ničím zdržet.

V postavě Švandově jsou však obsaženy nejen klady, ale i zápory

české povahy. Z domova neodchází jen proto, aby získal peníze pro sňatek s Dorotkou, ale i proto, že se doma cítí spoután, že je naplněn českou nespokojeností. Lehkomyslně pak podléhá cizím vlivům. Stačí, dovede-li prohnat Vocilka využít jeho ješitosti a samolibosti. Opojen mocí a penězi zrazuje sebe a svůj původ (II, 9): „My, co jsme páni, – víš, my máme docela jiné oči než sprostý lid.“ Puzen nezdravou cizí žádostí zakolísá ve svém vztahu k Dorotce, ke Kalafunovi, ve své věrnosti rodné zemi a je ochoten sloužit penězům, přepychu, cizímu světu. Záporné stránky povahy ho zavádějí až téměř ke zkáze. Nebýt věrnosti Dorotčiny, přátelství Kalafunova a mateřské lásky Rosaviny, tedy sil českého lidového světa a české přírody, byl by ztracen. Po vysvobození z moci peněz a ciziny je z něho opět pracovitý český člověk, milující svou Dorotku, svůj domov, svůj národ.

NEJLEPŠÍ MORÁLNÍ VLASTNOSTI JSOU ZTELESNĚNY V DOROTCE, V KALAFUNOVI, V KRÁSNOU LIDOVÝCH POSTAVÁCH

Dorotka je samostatná a statečná, jde si pro Švandu do ciziny a jde ho vysvobodit k sibenici. Je věrná a moudrá, její láska je upřímná a vytrvalá. Umí se obětovat prostě, aniž pomyslí na sebe. Umí zápasit o štěstí své i Švandovo. Nedychtí po penězích, nechce mít nic společného s panským světem. Když Švanda odchází do ciziny, chce jen novou sukni a šněrováčku.

Věrná a obětavá láska Dorotčina k Švandovi je bohatý a krásný cit. Nemohla by milovat Švandu, kdyby byl jakýkoli, miluje to čisté a zdravé v něm a pomáhá mu vítězit: „Jestli se nepolepší sám od sebe, nechci mít ouvazek se zlými.“ Říká Dorotka (III, 5), když jí po svém návratu Švanda vyhrožuje, že si něco udělá, neodpustí mu.

Kalafuna je podle slov Zdeněka Nejedlého vtělená láska k zemi a zdravý kořen národa. Má vyrovnanost českého pracujícího člověka. Jeho věrnost a spravedlnost. Ani v nejnádhernějších královských palácích nepřestane toužit po domově.

Kalafuna je rostlý s rodnou zemi. V prvním jednání (8. výstup)

sám říká: „Já nevystříl jaktěživ bradu dál než, abych řekl, za panské stodoly; a co mi schází?“ Když je však třeba pomoci příteli, dovede opustit na čas i svou rodinu a domov. Dovede se jako Dorotka obětovat s naprostou samozřejmostí. Říká (II, 9): „Stará mi udělá – hehe, zlořečenou lázeň, až se vrátím; ale já si nemoh' pomoci.“ Přitom je předobrym tátou své rodiny. „Moje kuřata,“ tak pojmenovává své děti (I, 2). V humorné a zároveň tklivé scéně návratu, než si s Kordulou padnou okolo krku, ukazuje, jak má stále svou ženu rád (III, 4): „Tatínek je tady a myslil na tebe.“ Jeho dobro srdcečnost protepluje všechno jeho jednání. Má vždy dobrácký úsměv a dovede jím usmířovat i Kordulínu rozduřdnost. Kde se uvelebí, tu je doma veselost, zpívá o českém muzikantovi, nejšťastnějším ze všech tvorů (II, 10), a sám je právě typ českého muzikanta.

Výraznou lidovou postavou je i *Kordula, starostlivá česká máma, pracovitá a rázná*. Hubuje, a má i proč. Muzikant Kalafuna totiž příliš často pije, takže mu Kordula právem vytýká, že nemá někdy ruku ani kapsu, kde by pro potřeby rodiny krejcar uvázl (I, 3). Přitom má však Kordula svého muže ráda. Dovede mu odpouštět, a dovede stejně jako Kalafuna pomáhat ostatním. I když louskají bídu, nabízí po návratu Dorotce, aby zůstala u nich (III, 4).

Také *hajný Trnka*, otec Dorotčín, je přes svou drsnost v jádru dobrák. Trnka se sice rozhorluje, brání své dceři v lásce, ale to jen proto, aby ve své otcovské úzkostlivosti viděl své dítě zajištěno. Říká Švandovi, že by mu Dorotku dal, kdyby byl třeba pacholkem nebo sluhou, jen kdyby měl krajíc jistého chleba. Byl by dudáčkovi Dorotku dal, kdyby byl Švanda, posedlý touhou po světě, rozčileně neoděšel.

I v postavách, které se na jevišti objeví jen krátce, dovedl Tyl zachytit různé typy *vesnického kolektivu*. Krásným lidovým typem je starý dudák Tomáš, moudrý a rozvážný rádce. Rychtář Koděra je vesnický staromilec, kterému je asi proti myslí, začíná-li venkovský lid „nastřikovat uši“ vůbec po všem novém, nejen po jiné muzice.

Není bez zajímavosti, že se chudý Švanda stejně jako Kalafuna posměšně zmiňuje o velkých bohatých sedlácích. Nazývá je chlupáči a praví, že jim česká muzika také už nevoní.

Proti krásným postavám lidovým, které pomáhají spolu se světem

víl Švandovi v jeho životním zápase, v hledání smyslu života, stojí Vocilka a postavy světa panského.

Vocilka „světlový“ Čech, je světoběžník, který pro svůj osobní prospěch je kdykoli ochoten k jakékoli špatnosti. Nezná vůbec lásku k vlasti. O svém jménu říká, že je anglické, jinak že by nebylo hezké (II, 7). Cítí se dobře, když se může klanět před cizím světem a sloužit své kapse. Vší silou nutí Švandu, aby zradil krajanů (II, 11). Za peníze je schopen všeho. Prohnaně si zajišťuje postavení, kde by mohl přizivnický žít bez práce. Společně vždy na svou výřečnost a mazanost, na to, že lidé neprohlédnou jeho vychytralost. Opakuje sám samolibě (III, 13): „Dokud je hloupost na světě, to se chytrá hlava neztratí.“ Všechno prý se musí dít s fortele, zpívá Vocilka a myslí tím jen a jen darebáctví. Je výlupek bezcharakternosti. Švandovi vypočítavě lichotí, předstírá lásku k umění (II, 7). Aby dostal Švandu od Dorotky, je dokonce ochoten vzít si ji za několik čtvrtců dukátů za ženu (II, 11). Bez ostychu pomlouvá Kalafunu a Dorotku (II, 13), zbaběle zrazuje Švandu před Alamírem. K čemu až vede přizivnictví lidí bez mravních zásad a bez vlasti, ukazuje Tyl ve scéně (III, 7), kdy Vocilka zavádí Švandu do lesa, aby se násilím zmocnil čaromných dud.

Sympatickým činí Vocilku jeho humor, projevující se zvláště v jeho lidových úslovích. To nemění však nic na skutečnosti, že Vocilka je typ záporný.

Mít se dobře na cizí účet, měřit všechno ziskem, přizpůsobovat se jakýmkoli okolnostem, jen když se dá z nich něco vytěžit, poklonkovat před cizinou, nedbat mravních zásad, to jsou všechno záporné rysy Vocilkovy, to jsou rysy bezcharakterního světoběžníka, který se odtrhl od vlasti i od lidu.

Z okruhu lidových postav má k Vocilkovi blíže než ke Kalafunovi *vystloužilý voják Šarlíčka*. Pohrdá poctivou českou hudbou, jako Vocilka vkládá do své řeči pochybená cizí slova, je stejně jako Vocilka přesvědčen, že za peníze dosáhne všeho.

Cizí svět představuje princezna Zulička, král Alenoros a princ Alamír. Je to svět viděný fantazií lidového člověka, a proto jeho postavy vystupují jako postavy pohádkové. Ve svém realismu tu však pohádka odhaluje v několika rysech, *jak mocní ve své pyše mají lidské vzťahy k člorěku*. Vidí v něm jen svého otroka (Zulička i Alamír

pokládají Vocilku za Švandova otroka – II, 11 a 14), nanejvýš nástroj své zábavy (Zulčin rozmar vzít si Švandu – II, 11), neohlížejí se na vůli druhého a myslí, že peněží a mocí dosáhnou všeho (Alenorovy zlaté skříňky s dary a královské přání mají ze Švandy udělat ženicha, aniž se král ptá, chce-li vůbec Švanda princeznu – II, 12), ničí ihned člověka, když se jim nehodí (Alamir vsazuje Švandu do vězení – II, 14).

V Strakonickém dudáku vystupují také *postavy světa nadpřirozeného*. „Tylova báchorkovitost,“ píše Zdeněk Nejedlý, „to jemu není záminka, aby se vyhnul skutečnosti. Právě naopak. To mu dovoluje, aby se nedával spoutat formami běžné skutečnosti a sáhl hlouběji pod tento vnější a tam našel daleko větší a závažnější skutečnost.“

Pohádkovou postavou Švandovy matky Rosavy vyjádřil Tyl, že matka splývá s domovem, s českou přírodou, že vztah k vlasti je vztahem k matce, že materská láska, obětující pro dítě všechno, je cit neobyčejně silný, že česká příroda – vlast svému synovi pomáhá překonávat úskalí. Návratem synovým ke společenským a národním povinnostem je osvobožována i vlast. (Rosava se stane z divé ženy opět polednicí.)

Vily a divé ženy, to je zosobněná česká příroda. České lesy a háje, představované báchorkovitými bytostmi, dávají kouzlo Švandově hudbě, vdechují krásu národním umění. Zpěv lesních panen doprovází Švandu do ciziny. „Jdem na pomoc,“ zpívají českému člověku. V závěrečné scéně vysvobození se česká příroda rozjásá.

Divé ženy a půlnoční duchové představují ničivé síly přírody. Ani Rosava jako divá žena nesmí vstoupit, je-li ohniště vymeteno, to znamená, když není nebezpečí požáru. K ochraně před těmito přírodními živly je třeba láskyplné obětavosti, jakou má Dorotka.

V Tylově světě vil můžeme najít i odraz politické skutečnosti. „Kdo pod korunu právem sedí, rád si proseb lidu svého hledí,“ říká Lesana (II, 2). Uvážíme-li dobu vzniku a naděje, jež tehdy klamně upínala část české buržoazie v císařský zásah ve prospěch českého národa, měla tehdy tato slova jistě politický dosah.

Tyl rozmisťuje postavy do dvou skupin, svádějících o Švandu dramatický zápas. Každý nový výstup přivádí buď postavu, jež Švandovi touhu po lesku a penězích rozněcuje a Švandu ohrožuje, nebo postavu, jež Švandu chrání. Dorotka, Rosava a Kalafuna mu pomáhají, Vocilka, cizí svět a divé ženy ho vedou ke zkáze. Švanda hledá smysl života a bloudí. Toto bloudění, tento zápas nemohl být zobrazen jinak než v krátkých scénách s častou změnou prostředí.

V prvním jednání v domově láká Švandu cizina. Švandovým nepřitelem je prozatím jen jeho posedlost po cizině.

Druhé jednání začíná obrazem mateřské obětavosti české přírody. Pak se děj přenáší zcela do prostředí ciziny. Objevují se nebezpeční nepřátelé. Děj se prudce rozvíjí. Švanda zakolísá ve věrnosti domovu a hned pak pozná tvrdost světa mocných. Po tomto vyvrcholení děje je druhé jednání dokončeno dvěma proměnami, v nichž pokračuje zápas o Švandu v světě pohádkovém. V první ho matka vysvobozuje z vězení, v druhé mu brozí nové zlo, připravované divými ženami.

V třetím jednání v prvním výstupu v hospodě vystupane Švandovi velké nebezpečí z rukou Vocilkových. V chudobné světničce Kalafunových dojde k shledání s Dorotkou, furiantský Švanda se však s uraženou Dorotkou zase rozejde a nebezpečí se tím pro něho zvěšuje. Zápas se nyní rozpoutává v rychlém sledu scén. Divokou scénou maškar a duchů dosahuje nebezpečí nejvyššího stupně a tu hrdiňská Dorotčina obětavost Švandu zachraňuje. Ničivé síly se rozprchávají, Vocilka uprchně s ukradenými dudami. V závěrečném obraze kyne česká příroda „nově narozenému dni“ milujících se českých lidí.

Každé jednání hry je zakončeno seskupením vil. Tylova kompozice tu působivě zdůraznila sepětí světa české přírody s osudem českých lidí. Pohlédneme-li souvisle na scény, v nichž vily vystupují, vidíme, že tvoří jakousi pohádku o vile, jejíž život byl spjat s lidmi. Tato pohádka má své vstupní vyprávění (Rosava o svém synu), rozvíjení (prošby Rosaviny), vyvrcholení (odsouzení Rosavy mezi divé ženy) a rozuzlení (osvobození lidskou obětavostí).

Tylova kompozice, tak charakteristická pro jeho dramatické bá-

chorky, umožnila spojení světa českých venkovanů se světem ciziny a světem víl.

Svrážné jsou i písňové vložky, jako např. Šavlíčkova píseň o pevních v prvním jednání nebo píseň Kalafunova v druhém jednání. Ukazují Tyla jako divadelníka, který dovedl ve svých hrách upoutávat nejen dějem a vykreslenými charaktery postav, ale i zpěvními vložkami.

Tyl rozuměl divadlu, znal divadelní účín. Poznáme to velmi dobře ze scénických poznámek, jimiž doprovází závěry jednotlivých dějství. Rozvržení a spojení všech výstupů je jevištně účinné, dramatické a živé. Scéna střídá scénu, všechny srážky se odehrávají před divákem, scény jsou stále plny dramatického ruchu.

JAZYK STRAKONICKÉHO DUDÁKA

Oslavuje-li tato národní báchorka zdravé síly života prostých českých lidí, je její *jazykové vyjádření současně oslavou českého lidového jazyka*.

Všimněme si jen plošnosti a názornosti lidových přirovnání, např. Kalafuna o Kordule (I, 3): „Tyt jsi ještě jako lusk,“ nebo Dorotka o Vocilkovi (II, 9): „Dělá na mne oči, jako by mě chtěl polknout.“ Ve hře najdeme krásné lidové metafory, např. Švanda (I, 3): „Dnes se mi zajiskřilo v mozku a chytl to jako v plném troudníku.“ Kolík jazykové tvořivosti lidu je třeba v prosté výzvě Kubově (III, 2), který místo „Neseďme tu zticha. Zazpíváme si“ říká: „Neseďme tu jako zařezaní. Zadělejme si ňáskou.“

Postavy Strakonického dudáka mluví jazykem plným humoru. „Opíčka mě drží za pačesy,“ zpívá Kalafuna (II, 10). „Z levého šosu bude moct bejt brzo cedník – a kolena se derou na čerstvé povětří,“ charakterizuje Vocilka svůj chatrný oděv (II, 4).

Bohatsví lidových výrazů, obrazů a rčení ve Strakonickém dudákově je nepřeborné. „Louskej bídu,“ říká Švanda Kalafunovi (I, 2). „Vezmi oči do hrsti“, vybízí Kalafuna Švandu (I, 8). „Radši do vody skočit nežli se vdávat,“ volá Kordula (I, 3). „Však ty jsi taky jednou natahovala moldánky, když mě chtěla strakonická banda s sebou na cesty,“ odpovídá v jiném výstupu Kalafuna (I, 12).

Lidová moudrost postav Strakonického dudáka zní z pořekadel a přísloví, vkladných zvlášť do úst Kalafunových. „Příležitost dělá zloděje,“ varuje Švandu (I, 8). „Všude dobře, doma nejlíp,“ poučuje své děti po návratu.

Srovnáme-li jazyk Švandův v prvním jednání, plný lidové názornosti, s jeho jazykem v druhém jednání ve scéně před princeznou, kdy se nezmůže na víc než na „Oh“ – „Copak?“ – „Já nejsem v stavu“, poznáme, že Tyl skvěle vyjádřil, jak Švanda ztratil půdu pod nohama, jak se zradou svého lidového původu ztrácí i svůj jazyk. Když pak opět nalézá svůj domov, dovede místo jednoslabičných rozpaků pořádně vzkřiknout: „Hoši, vyvalchujte mi tenhle měch“ a ukazuje přítom na Vocilku (III, 2). Už trpké vystřízlivění na cizím dvoře stačí k tomu, aby v monologu ve vězení (II, 15) našel výrazy jako „Teď jsem v louži. Já měl zabedněnou palici. Zde mi chystají lněný obojek“. Tu je jeho mluva opět plna lidových výrazů stejně jako mluva ostatních lidových postav.

Dokonale je charakterizován svým jazykem také Vocilka. Jeho jazyk, svědčící o lidovosti jeho původu, dovede být názorný (např. ve scéně setkání se Švandou: „Nynčko se budete teprva ze šlupky vylupovat“) a plný jadrné humornosti. „Něslapte si na rozum,“ říká Švandovi (II, 11); „V mé kapse je zatmění slunce“ (III, 1).

Na rozdíl od lidových postav je však jeho jazyk znešvařován cizími výrazy, jimiž se vynáší nad své okolí a jež svědčí o jeho pohrdání mateřštinou. Jeho okruh cizích slov je značně širší než okruh Šavlíčkův, Vocilka je přece zběhlý student.

Ve Vocilkově jazyku je cítit jeho prodějnost, obmyslnost a obratnost. Jen on může užít slovních hříček, např. ve výstupu s Dorotkou: „Milostlěčna bude zatím tak dobrá a vytrazí se s panem krajanem – já bych je také oba rád vyrazil, ale někam ze dveří“ (II, 10).

Užije-li řídce i Švanda nebo Kalafuna slova nečeského, cítíme, že tu nejde o pohrdání češtinou, že cizí slova naopak jen komolí (Švanda jde na katezismus, Vocilka je jeho ceketář). Často tu jde o dobové užívání cizích slov i v lidovém jazyku („I vy safienti,“ volá Kalafuna. Je to lidové přetvořený výraz sakramenti).

Častá jsou ve Strakonickém dudáku slova dobová, užívaná v hovorovém jazyku čtyřicátých let (biletý místo vstupenky, gás místo

plynové osvětlení). To, že velké většiny slov cizího původu užívá právě Vocilka (např. šlejjfima místo brusína), není bez ideového záměru. Tím, že je kladl do úst právě Vocilkovi, vyjadřoval se Tyl proti dobovému kažení jazyka něčeskými slovy.

Svět ciziny je odlišen i jazykem. Jazyk Zuličin, Alenorův a Alamirův je strojený a neživotný. „Ta mluví jako turecký veršovec,“ charakterizuje řeč Zuličinu i Vocilka (II, II). Záměrná odlišnost, chrtná povýšenost a nabubřelá prázdnota tohoto světa se projevuje i ve volbě slov a umělých vyjádření (Alamir: „... ježto se opovážil květinu mé lásky – zřetelníci duše mé plamenem sladké touhy naplnit“) i v pořádku slov (Alenoros: „Oni to donesou zatím do příbytku tvého“) i ve stavbě vět (šrovněj Alamirovu řeč v II. jednání v 14. výstupu, skládající se ze složitých souvětí). Rozmazlenost Zuličina se projevuje jejími zdobnělinami a jejich posouváním osoby (mluví o sobě v 3. osobě).

Svět víl má také svůj jazyk. Ztělesněná česká příroda se nemůže vyjadřovat jinak než ve verších. Básnický jazyk lesních víl, to je rytmičtější řeč českých pohádkových bytostí. Je to jazyk lidových pohádek. Dokladem může být na příklad prosba Rosavina k Lesaně (II, 2): „Učiň tedy tak a dovol, / bych ho směla doprovázet, / bych mu byla dnem i nocí / ku pomoci, / kdyby měl snad z cesty scházet.“

Mluví-li Lesana nebo Rosava, není to nikdy snůška tak zvaně básnických výrazů, jimiž se odlišoval jazyk mocných v cizí zemi. Básnických jazykových prostředků je v něm využíváno jen velmi střídme. Malý počet umělých básnických slov (např. spasně vítězíci) a jen málo uměle strojených souvětí [Jakož se tam z temna lůna vine / nově narozený den, / takž i vám teď nový život kyně] nikdy nezkalí jasnot jazykového projevu nadpřirozených postav. Jejich projev má téměř vždy epický charakter (vyprávění, prosba, rozsudek) stejně jako lidové pohádky.

Básnickost jazyka víl je především ve výrazném trochejském rytmu a v rýmu většinou sduženém. Pouze kratoučké lyrické sbory lesních panen, zaznívající do Švandova snu a doprovázející ho na cestu, nemají pravidelný rytmus. Verše mají většinou čtyři stopy, časté jsou i tři stopy, řídce i dvě. Divé ženy mluví prózou, ovšem jen mezi sebou, ne před Lesanou. I ve verších i v próze je jejich jazyk ještě

blíže lidové řeči než jazyk lesních panen. Divuka např. mluví o Švandovi (II, 17): „Až jen zřejdí svět.“ Divé ženy mluví dokonce i obhrouble, např. Divuka o Rosavě (III, 3): „Tamlhle sedí na mrše a skuhrá.“ Básnický jazyk světa víl v básnických jazykových prostředcích, v slovníku i v skladbě rysy básnického jazyka doby Tylovy. Jeho jasnost a jeho sepestí s jazykem pohádek přibližuje jej jadrnému jazyku lidových postav.

Některé hláskové podoby slov (bejt, tejrát, zalízt, vopíce) nebyly v tehdejším neustáleném spisovném jazyce pokládány za výrazně lidové, jako jsou počítovány dnes. To se týká i tvarů, a proto najdeme v Strakonickém dudáku v 7. pádě množ. č. tvary s dudama, s náma, proto jsou pravidlem tvary tlouct a moct. V 1. osobě jednot. č. a v 3. os. množ. č. přít. času se uplatňují tvary na u a ou: vykážu, hubičkujou. Přičestí minulé je bez přípony (doved). Hláskové podoby běžných slov jsou u Tyla zcela lidové: jinák, nynčko, náky. Užívání přívlastkového *ten* výrazně přispívá k hovorovému rázu jazyka, např. Kordula (III, 4): „Kdepak máš ty peníze?“ Velmi četné jsou doklady na užití zájmeného podmětu, např. Švanda (III, 2): „Já nechal svět světem bejt.“ Větná stavba je prostá, určují ji běžné obraty, oslovení, vsuvky a prosté otázky.

VÝZNAM STRAKONICKÉHO DUDÁKA

Strakonický dudák patří k nejvýznamnějším dílům naší obrozené literatury. Divadlo plnilo v době Tylově velmi důležité společenské poslání a Tylova národní báchorka bojovala v národně osvobozovací zápasu zvláště účinně, neboť dovedla silně působit na obecenstvo.

Svou pokrokovou demokratickou ideou a svým realismem ukazovala cestu dramatickým dílům dalších generací.

S postupujícím rozkladem měšťanské třídy buržoazní kritika stále víc a více podceňovala Tyla a jeho Strakonického dudáka, ale lid tuto svou národní hru a jejího tvůrce nepřestával milovat.

Dnešní doba plně oceňuje Tylovo dílo. Stejně jako v době prvních představení i dnes rozněcuje tato slavná česká hra naši národní hrdost.

Oslavou tvořivých sil lidu a odsouzením světa, v němž jsou pány jen peníze, je Strakonický dudák i dnes hrou bojující. Bojuje za krásné lidské vztahy, za vroucí cit k vlasti.

Patří k nejcennějším pokladům našeho kulturního dědictví.

JAROSLAV MACHYTKA

VYSVĚTLIVKY

Vysvětlivky se opírají o kritické vydání Tylova Strakonického dudáka v Knihovně klasiků a v Národní knihovně.

Strana

- 7 o *pěkné hodině* o posvícenských dozvucích v pondělí po posvícení
kus juksu (lid.) trochu veselí, švandy, kratochvíle
běbání skrze uličku starý krutý vojenský trest, končící často smrtí postříženého; provinilec probíhal dvěma řadami vojáků, kteří ho bili holemi nebo zbraněmi
apatyka (lid.) lékárna
mangari (z lid.) zde zaklení
kladynety (lid.) klarinety, dechové hudební nástroje
vytráloval se (lid.) hodně se vytancoval
intriády (z ital.) vstupní fanfáry při slavnostních příležitostech
8 *velkou literou* (z lat.) velkými písmeny
primárius (z lat.) první houslista v orchestru
z Babylónu – zde ve významu zdaleka
to by nabral (lid.) to by pochodil
tolar (z něm.) velký stříbrný peníz; *padají tolary* vydělá se mnoho peněz
9 *pšouresy* (z židovského žargonu) nepoctivý zisk, výdělek
vlaské bubny (lid.) tympany, bicí hudební nástroje, kotle
pulpity (z lat.) stojánky na noty
má fináry (lid.) má za ušima, je chytrák
za času krále Holce lidové pořekadlo s významem za starých dob-
rých časů
drnkačka řehačka, klapačka, stará dětská zvučící hračka
z fundamentu (z lat.) od základu
láska tlačí vosrdí (lid.) osrdí, srdce
kapoun kohout v mládí vykleštěný

stotka (dial.) stovka

motovidlo přezdívká nemotorné osobě

10 *žoldá* (z něm.) denní plat vojáka, zde vůbec peníze

praktika (z řeč.) osvědčený způsob jednání

pacht (z něm.) nájem

fortel (z něm.) lest, úskok, obratnost, schopnost

bever (z něm.) ruční zdvihadlo

11 *čumět na minet menuet* (z franc.) druh tance; zde ve významu prodlévat jen tak

dělat bandurskou zle dotírat, dělat rámus, hlučně hubovat

šněrovačka nejzodbnější část ženského národního kroje, živůtek

mumlowa zde bručoun, mrzout

kozlí měčeji dudy, měchýř dud býval z kozlí kůže

měl už dávno sirky tábnout – měl už dávno odejít

sedmá svátost (lid.) manželka

12 *čblupáči* (lid.) velcí sedláci, chrapouni

měchura tvarohový koláč

musím ale ty zpropadené žině dít zde ve významu musím hrát

chytati komáry zahálet a jen okounět, lelkovat

cimbál (z lat.) strunový bicí nástroj

13 *berínk* (lid.) slaneček

vošatka (lid.) ošatka, mísovitá nádoba pletená ze slámy

sařient zjemněle místo sakrament (z lat.); sakramentský, zpropadený člověk

14 *satanit se* (lid.) vztekle hubovat, nadávat, zuřiti

troudník nádobka na uschování snadno vznětlivé látky. Troudem se v domácnostech zapalovalo

15 *nedělej mi flauzy* (lid. z něm.) nenadouvej se, neholeďbej se

16 *strakapoun* strakapoud, pestře zbarvený datlovitý pták

všecko naštemováno (lid. z něm.) naladěno, všecko v pořádku
šípčí šípkový porost

19 *nápast* nástraha, léčka, úklad

mní (knížně) míní, domnívá se

20 *čaropáská* čarovná, kouzelná páska, zde metaforicky místo láska
teď mi dělá péče dělá mi starost

21 *kalamajka* český tanec kolový

22 *invalidka* utvořeno od slova invalida (z lat.), vojenský vysloužilce, člověk práce neschopný pro zranění nebo stáří

skluzký hladký, že se nohy smekají, klouzají

to je trefa (lid.) zde šťastná náhoda

23 *tacet* (z lat.) zde přestaň, dost, ticho

25 *naštemované uši* (lid.) uši napjaté pozorností

co v tom špuntu vězí (lid. z něm.) zde ve významu: v dudách

26 *chystej se zatím na katezismus* (tj. na katechismus), připravuj se na svatbu; *katechismus* (z řeč.) náboženské poučení a zkouška

snoubenců podle církevních předpisů

kostroun (lid.) kostra, hubený člověk

kápo (z ital.) zde hlavní osoba

natabovat moldánky rozplakat se

31 *porticus* (lat.) volně přístupná předsíň, vytvořená sloupovím před vlastním domem

tacle (lid.) ozdoby na rukávech u šatů

32 *biliár* (z franc.) kulečník, kulečnickový stůl

Enšpigl postava šaška ze 14. století, jenž se stal středem četných veselých příhod, sebranych později do lidové knížky

vederemo (ital.) uvidíme

33 *viktoría* (lat.) vítězství, zde sláva!

študios (lid.) žertovně student

řádně prezentýruj se (lid.) řádně se uveď, projev

garderoba (z fr.) šatstvo, zásoba šatstva

34 *dostane medálie* (lid.) medaili, vyznamenání

patálie (lid.) vojna, bitva

35 *gás* (z něm.) plyn, plynové osvětlení

kreditór (z lat.) věřitel

špás (lid.) žert, šprým, zde to drabě konání

ze sta požaduje stovku stovku ze sta, liehvářský úrok

36 *tramarina* (z ital.) starý lidový smyčcový nástroj

37 *bílý šátek s notným límcem etc.* (lat.) atd.

seroitore, signor musicanto (ital.) služebník, pane hudebníku

38 *recenzentům bilety roznášet* (z lat. a fr.) posuzovatelům, kritikům roznášet volné vstupenky

- košiovat* (z něm.) státi
titulirovat (lid.) titulovat
banknoty (z něm.) bankovky
 39 *fláše* (lid. z něm.) láhev
kunštýř kumštýř, *umělec* (kumšt z německého Kunst, umění)
šlak (z něm.) zde mírné zaklení
veritablí (franc.) skutečný, opravdový
famós (z lat.) skvělý, znamenitý
delikát (z franc.) jemný, něžný
topka krůta; zde pyšné děvče
 40 *alterace* (lat.) rozčilení, trápení
 41 *traktače* (z lat.) hostina
kompliment (z franc.) poklona
 43 *udělám si bene* (z lat.) dobře, zde se dobře poměju
 45 *capo prim ex propriis* (z lat.) zde nejlepší ze všech krajanů
 48 *kavalír* zde dvorný, uhlazený, štedrý společník
 50 *pomalu s tou flintou* (z něm.) neukvapte se
šlejiřma (z něm.) brusírna
 51 *rezidence* (z lat.) palác (zde ironicky)
 52 *chystají lněný obojek oprátku*
 54 *drabo splacené* draho zaplacené
loukoti dřevěné součásti vozového kola
 55 *orteluj mě* (z něm.) přísně mě odsud
 56 *ouklady* (lid.) úklady, nástrahy, léčky, pikle
 58 *bonžúr* (z franc.) dobrý den
salvete, carissimi (z lat.) buďte zdraví, moji drazí
ekšplíkace (z lat.) vysvětlení
vederemo (ital.) uvidíme
 59 *jen to fikne* (lid.) snadno a rychle
ekvipáž (z franc.) kočár se spřežením
 60 *štace* (lid.) stanice, zastávka
prezónu (z franc.) ve vězení
špekulace (z lat.) jednání mající za účel zisk
 61 *abyste šel se mnou do kumpanie* (lid. z lat.) do společenství, do spolku
dešperace (lid. z lat.) zoufalství

partie (z franc.) citoslovce vyjadřující silný údiv; zde jako zaklení
 hrome

62 *mám cínk* (lid.) oční zákal
ambo a termo (z ital.) výhra na dvě a na tři čísla při sázení v loterii
virták lidový kolový tanec

63 *dáti kvinde* (lid.) přerušit, odmítnout známost
jurista (z lat.) právník
špekulant (lid. z lat.) člověk, který se zabývá ziskuchtivým obchodem nebo peněžním jednáním

akcia (z lat.) podílný list, na nějž bral akcionář kapitalistických podniků bezprácně peníze z výdělku
bankrot (z ital.) úpadek

72 *míšpule* druh jablonovitého ovoce

fantit (lid.) třestit, bláznit za někým, být počítile zamilován

73 *psotník* dětská nemoc, jejíž původ se přičítal úleku

74 *Neskončený* oslovení nejvyšší bytosti (podle náboženských předstáv)

75 *reduta* (z ital.) maškarní rej

76 *galop* (z franc.) kvapík

Josef Kajetán Tyl

STRAKONICKÝ DUDÁK

Doslov a vyzvětlivky napsal dr. Jaroslav Machytka

Obálku a vazbu navrhl Miloš Hrbas

Vydalo Státní pedagogické nakladatelství, n. p., v Praze
jako svou publikaci č. 91-19-30

Edice Mimořádnková četba

Odpovědný redaktor: dr. Bohumil Balajka

Výtvarná redaktorka: Věra Simonová

Technický redaktor: Vlastimil Burian

Z nové sazby písmem garamond vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., Brno,
závod 3, Český Těšín - Formát papíru 86×122 cm - AA 4,33 - VA 4,44 -
D-594758 - Náklad 10 000 výtisků - Tematická skupina a podskupina 14-5 -
Vydání 3.

*

Cena brož. výt. Kčs 2,20

56/VII-7

Cena váz. výt. Kčs 4,80

56/XI-8

Knihovna Jiřího Mahena v Brně
Kobližná 4, 601 50 BRNO